

فرا تحلیل رابطه جامعه پذیری سیاسی و ابعاد آن با مشارکت سیاسی

حسن شجاعی^۱، حسین کمالوند^۲

^۱ کارشناس ارشد جامعه شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

نویسنده مسئول :

حسن شجاعی

چکیده

این تحقیق به بررسی رابطه جامعه پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی با استفاده از رویکرد فرا تحلیل می پردازد. تحقیق حاضر از نظر هدف، توصیفی و از نظر نوع استفاده، کاربردی است. جامعه آماری تحقیق، شامل پایان نامه های کارشناسی ارشد، دکترا و مقالات مرتبط با جامعه پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی بود که تعداد ۲۳ مورد با استفاده از روش نمونه گیری غیر تصادفی هدفمند به عنوان نمونه وارد فرایند فراتحلیل شدند. در گام نخست ارزیابی پژوهش های منتخب، مفروضات همگنی و خطای انتشار مورد بررسی قرار گرفتند؛ بر این اساس یافته ها، برای مطالعه جامعه پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی، حکایت از ناهمگنی اندازه اثر و عدم سوگیری انتشار داشتند. در مرحله دوم، ضریب اندازه اثر با به کارگیری نسخه دوم نرم افزار CMA2 مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج حاصله نشان دادند که اندازه اثر یا ضریب تأثیر مطالعات جامعه پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی معادل ۰/۴۳۶ است که در حد متوسط رو به بالا ارزیابی می شود.

کلمات کلیدی : مشارکت سیاسی، جامعه پذیری سیاسی، دوستان سیاسی، خانواده سیاسی، فراتحلیل

مقدمه و بیان مسئله :

مشارکت عملی جمعی، آگاهانه و داوطلبانه است که در بردارنده دخالت شهروندان در امور عمومی و در سطوح مختلف تصمیم گیری های اداری و سیاسی و انداختن رأی به صندوق تا مساعدت مستقیم نسبت به ارضای نیازهای اجتماعی و همچنین دخالت مردم در کارکرد سازمان هایی است که حیات کاریشان به آن بستگی دارد. علاوه بر این مفهوم مشارکت درگیری مردم در سازمان های مذهبی و غیرمذهبی، انجمن ها و جنبش هایی از همه نوع که حیات اجتماعی را تحت تأثیر قرار می دهند، اما مستقیماً به توزیع قدرت مربوط نمی شوند و جنبش هایی که زندگی خصوصی را متأثر می سازند ولی به طور مستقیم با اهداف اقتصادی مرتبط نیستند، را در بر می گیرد. دایره المعارف بین المللی علوم اجتماعی، مشارکت سیاسی را چنین تعریف کرده است: مشارکت سیاسی، شامل فعالیت های اختیاری صورت گرفته توسط توده مردم برای تأثیر بر سیاست عمومی است؛ این تأثیر می تواند به صورت مستقیم یا به صورت انتخاب شخصی باشد که سیاست گذاری می کند. مثال این فعالیت ها شامل رأی دادن در انتخابات، کمک کردن به یک رقابت سیاسی، کمک مالی به یک کاندیدا، تماس با مقامات، اعتراضات و... است. همچنین گیدنز مشارکت سیاسی را به مثابه یک حق سیاسی مورد توجه قرار داده و در تعریف آن می نویسد: حقوق مشارکت سیاسی، مانند حقوق سیاسی، حق رأی در انتخابات ملی و محلی است که شهروندان ملی و محلی دارا هستند (خوش فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۲ - ۱۲۱). وربای و نای نیز مشارکت سیاسی را فعالیت هایی می دانند که شهروندان به طور مستقیم یا غیر مستقیم با هدف تأثیرگذاری بر انتخاب اعضای دولت اعمال می کنند (کرییس، ۲۰۱۳: ۲۲۶؛ کارکلاینس، ۲۰۰۱: ۳۳۴؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۷: ۵). مشارکت یک نوع کنش اجتماعی است و کنش های اجتماعی به میزان زیادی متأثر از جامعه پذیری و اجتماعی شدن افراد است. جامعه پذیری جریان کنش متقابل اجتماعی است که از طریق آن انسان شخصیت خود را بدست می آورد و شیوه زندگی جامعه خود را می آموزد. جامعه پذیری یک نقطه اتصال ضروری بین فرد و جامعه است. هرچه کشور ها به توسعه و توسعه یافتگی نزدیک تر می شوند، مشارکت سیاسی نزد آن ها مهم تر و حیاتی تر تلقی می شود. مشارکت سیاسی و اجتماعی که با حضور اقشار و گروه های مختلف صورت می گیرد حضور هر یک از گروه ها را به تنهایی با اهمیت می سازد (کاظمی پور، ۱۳۸۳). به نظر می رسد هم در جوامع مدرن و هم در جوامع در حال توسعه، برخی از زمینه های نهادی مشارکت سیاسی می تواند برای دولت در سطوح مختلف از جمله سطح کارآمدی، تولید چالش کند. این امر زمانی است که ما مشارکت را به عنوان یکی از متغیرهای مؤثر بر این سطوح پذیرفته باشیم. در بستر دولت جمهوری اسلامی ایران نیز برخی از مردم برای تبادل اطلاعات، دستیابی به قدرت سیاسی و تا اندازه ای هم برای قاعده مند کردن فعالیت های خود برای تأثیرگذاری بر حکومت، تمایل به مشارکت از طرق متعدد مانند تشکیل احزاب، سازمان ها و انجمن های داوطلبانه دارند. در غالب اوقات این مشارکت ها در نظام سیاسی برای خود جایگاهی پیدا می کنند؛ اما ممکن است چالش مشارکت سیاسی را نیز سبب شوند. مانند مشارکت های توده ای در بعضی از جوامعی که ساختارهای درست هدایت مشارکت را ندارند و یا مایل اند مشارکت صرفاً در جهت خاصی صورت گیرد (آب نیکی، ۱۳۹۶: ۱۱۶).

اندیشمندان مشارکت سیاسی را از مهم ترین ارکان توسعه به شمار می آورند و در توسعه ی سیاسی برای آن اهمیتی دو چندان قائلند (هاشمی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۰۱). بسیاری از پژوهندگان، افزایش مشارکت در سیاست را یکی از جنبه های برابری خواهی می دانند. این جنبه غالباً یکی از معیارهای اساسی ارزیابی دولت های ملی امروز به شمار می رود (داد، ۱۳۸۸: ۴۸؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۰). مطابق با دیدگاه های موجود، مشارکت سیاسی، دخالت هر چه بیشتر مردم و گروه های اجتماعی در مسائل سیاسی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم دانسته می شود. مشارکت سیاسی در این معنا نوعی اختیار و آزادی عمل فردی است که به وسیله آن نوعی اعمال اراده و قدرت تصمیم گیری جمعی که مشروعیت حکومت را تضمین می کند، دیده می شود (آب نیکی، ۱۳۹۶: ۵۱).

تی اچ مارشال، با اتخاذ رهیافتی تاریخی، تکامل پدیده شهروندی در بریتانیا را دنبال کرده و سه نوع حق در ارتباط با رشد شهروندی تشخیص داده است. اولین نوع حق، حقوق مدنی است، که شامل آزادی های شخصی مهمی مثل آزادی بیان، اندیشه و دین، حق مالکیت و حق برخوردار از قضاوت عادلانه قانونی می شد. دومین نوع حق از حقوق شهروندی، حقوق سیاسی است؛ حق رأی دادن، مشارکت کردن در فرایند سیاسی و حق رسیدن به مقام های سیاسی است (گیدنز، ۱۳۸۹: ۴۸۰)، این حق به آسانی و به سرعت به دست نیامده است. به جز در ایالات متحده دست یابی به حق رأی کامل حتی برای همه مردان پدیده نسبتاً جدیدی است و به ناچار می بایست با مبارزه در برابر حکومت هایی که مایل به تصدیق حق رأی همگانی نبوده اند، بدست آید. در بیشتر کشورهای اروپایی در آغاز حق رأی محدود به شهروندان مردی بود که مالک میزان معینی دارایی بودند. نه تنها زنان بلکه اکثریت جمعیت مرد از حق رأی محروم بودند. حق رأی همگانی برای مردان اکثراً در سال های نخستین قرن بیستم بدست آمد و زنان ناچار گردیدند مدت زیادتری انتظار بکشند. در بیشتر کشورهای غربی حق رأی برای زنان در نتیجه مبارزات جنبش های زنان و تا حدی در اثر بسیج زنان در اقتصاد رسمی در طی جنگ اول جهانی کسب گردید (کاظمی پور، ۱۳۸۳). و سومین دسته حقوق، حقوق اجتماعی است، این حق شامل حق شهروندان در برخورداری از امنیت اقتصادی و اجتماعی از طریق تحصیل، بهداشت و درمان، مسکن، مستمری ها و سایر خدمات می باشد (گیدنز، ۱۳۸۹: ۴۸۰)، بنابراین با

توجه به توضیحات ارائه شده شهروند لازم است در امور شهر خود مشارکت سیاسی یا مدیریتی داشته باشد. این امر جزء لاینفک مفهوم اجتماعی و واقعی شهروند، و لازمه رسیدن به جامعه مدنی است. اصولاً درک مفهوم شهروند، بدون مشارکت مستقیم مردم شهر در تعیین سرنوشت سیاسی و اقتصادی و مدیریتی خود غیر ممکن بوده و اطلاق آن به مردم بدون واگذاری امور شهر به آن‌ها تحریفی آشکار است. در این‌جا منظور از مفهوم جامعه مدنی مجموعه نهادهای غیر حکومتی است که امکان مشارکت سیاسی - اجتماعی شهروندان را در در حیات هر جامعه‌ای فراهم آورد. جامعه مدنی به شهروندان امکان می‌دهد فارغ از نگرش‌های صوری و شکلی در تدوین قانون شرکت داشته و خود نسبت به این مسئله وثوق و آگاهی داشته باشند. نبود یا ضعف جامعه مدنی و مکانیسم‌های منطقی در مشارکت سیاسی - اجتماعی سبب پیدایش و رشد محرومیت می‌شود و به دو گونه متمایز قابل شناسایی است. از یک سو فرد همچون مورد پیشین تمایلی روز افزون به مبارزه منفی یا عاملی که به عقیده او موجب این محرومیت شده (عامل قانون و قانون‌گذار و منشأ قانون) پیدا می‌کند و تمامی قوانین یا آنهایی را که به نفع خود تشخیص ندهد، زیر پا می‌گذارد. از سوی دیگر روند پیدایش هویت جمعی و احساس تعلق به یک کل در او تضعیف گشته یا به کلی از بین می‌رود. در چنین شرایطی رفتارهای او بیشتر فردی، خود محورانه و خودکامه شده و در نهایت به نوعی تجاوزگری و ستیز با افراد دیگری می‌انجامد که تا اندازه‌ای آن‌ها را نیز در پیدا شدن موقعیت موجود مقصر می‌داند (فکوهی، ۱۳۷۹: ۲۷؛ کاظمی پور، ۱۳۸۳).

تصور بر این است که در جامعه‌ای که شهروندان مشارکت کافی در امور سیاسی ندارند، احساس تعهد و دلبستگی چندانی نیز به نظام سیاسی موجود نخواهند داشت و به عنوان نیروی حامی و مشروعیت بخش نظام در شرایط بحرانی عمل نخواهند کرد (عبدالله، ۱۳۹۶: ۳۲). همچنین یکی از مهمترین لوازم انسان بودن و رشد و ترقی بعدی آن، شرکت در زندگی جمعی و مشارکت سیاسی است و به دلیل اهمیت و برآیندهای اساسی مشارکت سیاسی، کمیت و کیفیت آن همواره مورد علاقه جامعه‌شناسان و اندیشمندان سیاسی بوده است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴۲).

عوامل بسیاری تمایل به مشارکت را تحت تأثیر قرار می‌دهند (یزدان‌پناه و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۰۶). یکی دیگر از متغیرهای تأثیرگذار بر مشارکت سیاسی جامعه‌پذیری سیاسی می‌باشد (علی حسینی و همکاران، ۱۳۹۳؛ سروس و حسینی، ۱۳۹۲؛ صفاری بادی، ۱۳۹۵). از آن‌جا که جامعه‌پذیری سیاسی از متغیرهای مهم و تأثیرگذار بر مشارکت سیاسی است، این مطالعه در صدد آن است به وسیله فراتحلیل به بررسی این تأثیرگذاری بپردازد. بر همین اساس و با فرض اجرای پژوهش‌های نسبتاً کافی در حوزه جامعه‌پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی، تمام پژوهش‌های دارای شرایط فراتحلیل در این حوزه گردآوری و نتایج آنها تحلیل می‌شوند.

مبانی نظری:

از دیدگاه اکثر صاحب‌نظران سیاسی، نظریه جامعه‌پذیری سیاسی نوزاد نظریه جامعه‌پذیری است، که تالکوت پارسونز^۱ در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی تحت عنوان مکتب ساختی - کارکردی^۲ به وجود آورده است (سبزی پور، ۱۳۸۷: ۴۴). به طور کلی، نظریه‌های متفاوت از نظرگاه‌هایی متفاوت به جامعه‌پذیری می‌نگرد. از دیدگاه کارکردگرایان، اجتماعی‌شدن بخشی از تبیین ثبات یا تعادل اجتماعی است و بنابراین، با دیدی مثبت به آن نگرسته می‌شود. در صورتی که، از دیدگاه مارکسیستی^۳، اجتماعی‌شدن مانعی در راه دگرگونی جامعه است، یعنی چیزی که باید از میان برداشته شود نه این‌که پذیرفته شود. دیدگاه مارکسیستی به طور ضمنی اما نه آشکار، استدلال می‌کند که اجتماعی‌شدن فرایندی مستمر و لزوماً این‌گونه است، چون طبقه حاکمه باید مطمئن شود که عقایدش در جامعه مسلط است. هردو این دیدگاه، اجتماعی‌شدن را وسیله‌ای در نظر می‌گیرند که به کمک آن، یک جامعه خود را پایدار می‌سازد. دیدگاه کنش متقابل نمادین^۴، برعکس نه تنها امکان دگرگونی را تصدیق می‌کند، بلکه آن را نتیجه طبیعی و اگرچه اجتناب ناپذیر اجتماعی شدن از طریق تجربه در نظر می‌گیرد. افراد رفتارشان را براساس تجربه انطباق می‌دهند و تعدیل می‌کنند و در نتیجه جامعه ممکن است تغییر کند (مجدی نسب، ۱۳۹۴: ۶۹ - ۶۸)، جامعه‌پذیری به اعتبار قلمروهای مختلف تعلق، حضور و فعالیت اجتماعی، گونه‌های مختلفی همچون جامعه‌پذیری قومی، مذهبی، سیاسی، اقتصادی، شغلی، جنسی و... دارد. یکی از مهمترین این انواع، جامعه‌پذیری سیاسی است (شرف الدین، ۱۳۸۷: ۱۸۰)، جامعه‌پذیری سیاسی را آشنا شدن افراد و گروه‌ها با نهادهای اجتماعی و پذیرش زندگی اجتماعی به عنوان یک هنجار می‌دانند. افراد در درون جامعه متولد می‌شوند، قبل از تولد، جامعه دارای نهادهایی است که مستقر بوده‌اند، کار جامعه‌پذیری آن است که ما را در درون این نهادها قرار دهد و شخصیت اجتماعی کودکان ما را شکل بخشد به طوری که زندگی اجتماعی را به عنوان یک هنجار بپذیریم. در جایی دیگر جامعه‌پذیری را، فرایند طولانی و پیچیده‌ای از یادگیری و زندگی کردن در جامعه تعریف کرده‌اند (بخشایش

1.Talcott Parsons

2.Strucural Functionalism

3.Marcsizm

4.Symbolic Interaction

اردستانی و مظاهری، ۱۳۸۳: ۸۵ - ۸۴). ایستون^۵ جامعه‌پذیری سیاسی را روند توسعه‌ای می‌داند که به وسیله آن افراد سمتگیری‌های سیاسی و الگوی رفتار بدست می‌آورند. جامعه‌پذیری سیاسی مهمترین پیوندی است که میان نظام اجتماعی و نظام سیاسی وجود دارد. خلاصه، جامعه‌پذیری سیاسی روند آموزش و پرورشی است که در جستجوی تلقین ارزش، هنجارها و سمتگیری‌ها در ذهن‌های افراد است به طوری که آن‌ها به نظام سیاسی خود اعتماد ببینند (عالم، ۱۳۸۸: ۱۱۹ - ۱۱۸). به طور کلی عوامل موثر بر جامعه‌پذیری سیاسی به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند، ۱. عوامل اولیه که شامل عواملی چون خانواده، دوستان و گروه همسالان می‌باشد که افراد با آنها دارای تماس‌های نزدیک و چهره به چهره بود و تأثیرپذیری از آن‌ها بالا می‌باشد، ۲. عوامل ثانویه که شامل عواملی چون مکان‌های آموزشی، وسایل ارتباط جمعی، انجمن‌های ارادی و نهاد دین بود، که افراد به شیوه‌های دیگری از آن‌ها متأثر می‌شوند. در ادامه برآنیم تا توضیح مختصری از هر یک از این عوامل ارائه دهیم (فیروز جانیان و جهانگیری، ۱۳۸۷: ۹۳).

۱. خانواده: خانواده تأثیرهای پنهان و آشکاری بر ذهن کودکان برجای می‌گذارد. تأثیرهای پنهان سراسر ایستارهای او را نسبت به اقتدار متأثر می‌کند و تأثیرهای آشکار سبب تحول افکار سیاسی او می‌شود. ایستارهای فرمانبرداری و همکاری، ایستارهای اعتراض و مبارزه‌طلبی در معرض تأثیرهای خانوادگی است. منازعات و بحث‌های خشم‌آلود اعضای خانواده درباره سیاست‌های جاری، ایستار خاص کودک نسبت به نظام سیاسی را شکل می‌دهد. به گفته رابرت لین، خانواده از سه راه بنیاد باورهای سیاسی را می‌گذارد: ۱. تلقین بیش از حد و پوشیده، ۲. پرورش کودک در زمینه اجتماعی خاص، ۳. قالب دادن به شخصیت کودک. دویس هم عقیده دارد، که خانواده اصلی‌ترین ابزار انتقال تغییر ارگانیسم ظریف ذهنی کودک به ذهنی بالیده در شخصیت خود اوست. به گفته باتلر^۶ و استیتس^۷، خانواده نخستین پنجره کودک به جهان بیرون از خانواده و نخستین تماس او با اقتدار است. در خانواده، نخستین تفاوت در نقش مورد انتظار میان جنسیت‌ها القا می‌شود و بررسی‌ها، پیوستگی استوار رفتار سیاسی والدین و بچه‌های آن‌ها را نشان می‌دهد (عالم، ۱۳۸۸: ۱۲۰)، به نظر هایمن خانواده به عنوان عامل اصلی و یا مهم‌ترین عامل در فرآیند جامعه‌پذیری سیاسی اهمیت دارد همچنین جنیگز و نییمی اولین کسانی بودند که از نظریه یادگیری اجتماعی به عنوان پایه ای برای پژوهش در مورد جامعه‌پذیری سیاسی استفاده می‌کردند و همبستگی بالایی را بین نگرش‌های سیاسی والدین بر رفتار فرزندان‌شان را نشان داده‌اند. همچنین مطالعات دیویس، رنشن و کالویتا بر تأثیر خانواده در پایه‌ریزی نگرش‌های سیاسی سال‌های ابتدایی شکل‌گیری شخصیت کودکان اشاره دارند (هانگ و کولین، ۲۰۱۷: ۵۵).

۲. گروه همسالان: از دیگر عوامل نخستین جامعه‌پذیری سیاسی همسالان هستند. بسیاری از نیازمندی‌های روحی و جسمی، به خصوص رفتارها، گرایش‌ها، خواسته‌ها، آرزوها و به طور کلی خصوصیات اخلاقی انسان‌ها در بازی و رابطه با گروه‌های همسال ریشه می‌گیرد. تأثیر گروه‌های همسال با تماس‌های اولیه کودک با محیط خارج از خانواده، آغاز می‌شود، و با شرکت فرد در سازمان‌های مختلف اجتماعی تا پایان عمر ادامه پیدا می‌کند. یکی از کارهای گروه‌های همسال انتقال فرهنگ جامعه و وسیع‌تری است، که به آن تعلق دارند. از جمله فرهنگ طبقه اجتماعی، پاره فرهنگ‌های مذهبی و نژادی از طریق گروه‌های همسال انتقال می‌یابد. گروه همسال ممکن است موجب تغییر نگرش سیاسی فرد بشود (مجدی نسب، ۱۳۹۴: ۷۴-۷۳)، جیمز کلنن عقیده دارد که در جامعه‌های پیشرفته‌ای مانند آمریکا و سوئد، تأثیر جامعه‌پذیر کننده والدین و آموزگاران در دوره اولیه جوانی رو به کاهش می‌گذارد و در مقابل گروه‌های همسالان بر ایستارها و رفتار سیاسی تأثیرات مهم فزاینده‌ای بر جای می‌گذارند (عالم، ۱۳۸۸: ۱۲۱).

۳. مدرسه: مدرسه و آموزش و پرورش عامل مستقیم جامعه‌پذیری سیاسی هستند و پیام‌های سیاسی را به طور صریح منتقل می‌سازند. مدرسه مسئول آموزش و انتقال ارزش‌هایی نظیر تساهل و تسامح، احترام به حقیقت، عدالت و شأن انسانی است. از این‌رو ارزش‌ها برای جهت‌دهی به رفتار سیاسی استفاده می‌شود. یادگیری این ارزش‌ها در مدرسه، به برنامه‌های اجباری تعلیمات اجتماعی و مدنی محدود نیست. دانش‌آموزان این ارزش‌ها را از سازمان مدرسه، نحوه تدریس، نحوه اداره مدرسه و فضای اجتماعی آن نیز فرا می‌گیرند. لذا در اینجا، بحث انتقال مستقیم ارزش‌ها و هنجارها از طریق محتوای کتاب‌های درسی و نظرات سیاسی معلمان، و نیز، انتقال غیر مستقیم ارزش‌ها، هنجارها و نگرش‌ها از طریق تعمیم تجربیات ناشی از ماهیت ساختار اقتدار در مدرسه مطرح می‌شود. از کتاب‌های درسی در بسیاری از کشورها استفاده می‌شود و البته نقش دولت‌ها در تهیه آن‌ها متفاوت است. ولی به هر حال، کتاب‌های درسی حامل فرهنگ سیاسی جامعه هستند و به همین دلیل، منبع مهمی برای شناخت این فرهنگ محسوب می‌شوند. برخی برنامه‌های درسی نظیر تعلیمات اجتماعی، ادبیات و تاریخ، بیشترین پیوند را با آموزش سیاسی و شهروندی دارند. این درس‌ها به منظور افزایش شناخت و دانش سیاسی دانش‌آموزان طراحی می‌شوند و در صددند، نوعی حس وفاداری ملی ایجاد کنند. بنابراین آموزش و پرورش، کارگزار اصلی و کانونی در فرایند جامعه‌پذیری سیاسی است. در حقیقت فرد از مجرای مدرسه وارد جریان حیات سیاسی می‌شود و نقش مدارس در

5.Iston

6.Butter

7.States

جامعه پذیری سیاسی در کشورهای در حال توسعه خیلی پررنگ تر است. جهت گیری سیاسی که غالباً در طول سال های تحصیلی در مدرسه آموخته می شوند، تأثیر بسیار زیادی بر رفتار سیاسی فرد دارند تا جهت گیری هایی که فرد در مراحل بعدی زندگی خود، آن ها را می آموزد. اما باید توجه داشت که محتوای برنامه های درسی زمانی در انتقال ارزش ها موثر است که کلاس درس و مدرسه این ارزش ها را به خوبی تقویت کنند. چرا که محصلان از آن چه در مدرسه تجربه می کنند و از الگویی که در آن جا می بینند، بیشتر یاد می گیرند، تا از آن چه در مدرسه به آن ها گفته می شود. زمانی که محصل در بحث های کلاسی مشارکت کند و به ابراز عقاید و باورهای خود تشویق شود، احساس توانمندی اجتماعی وی، سطح علاقه اش به مشارکت، و همچنین سطح دانش او افزایش می یابد. لذا یکی از اهداف بلند مدت اصلاحات آموزشی این است که کلاس درس محلی برای آموزش فعالانه ی دانش آموزان باشد، نه دریافت منفعلانه اطلاعات (رفیع، ۱۳۸۷: ۴۱-۴۰). لیست عقیده دارد، که تأثیر دانشگاه بر ارزش های سیاسی پیچیده است و ممکن است محیط آن صرفاً آگاهی سیاسی را بیشتر کند، بی آنکه بر ایستارهای عمده سیاسی اثر بگذارد. همچنین وربا بیان می کند که، آموزش تأثیر مستقیم و غیر مستقیم بر مشارکت سیاسی دارد (مجدی نسب، ۱۳۹۴: ۷۴-۷۵). همچنین به نظر آبرامسن پژوهش ها نشان می دهد که آموزش و پرورش نقش مهمی در جامعه پذیری جوانان دارد، و بر روی نگرش های سیاسی جوانان تأثیر گذار می باشد (هانگ و کولین، ۲۰۱۷: ۵۶).

۴. رسانه های جمعی: رسانه ها در کشورهای توسعه یافته و نیز در کشورهای در حال توسعه، نقش بسیار روشنی بر عهده دارند، شاید کار ویژه رسانه ها در اطلاعات رسانی و آموزش دهی قابل مقایسه با دانشگاه و تحصیلات باشد، بنابراین حکومت تلاش می کند کنترل ایدئولوژیک خود را، اعم از باورها، ارزش ها، اصول دینی و رفاهی طی فرایند مستمر اجتماعی کردن از طریق رسانه ها و تحصیلات و در محل کار تقویت نمایند، البته درجات توفیق آن ها در این رابطه متفاوت است. حکومت ها در ارتباط با رسانه دو مکانیزم را در پیش می گیرند:

۱. رعایت منافع ملی و امنیت ملی و خطوط قرمز موجود در هر رژیم به طوری که ممکن است حالت سانسور هم به خود بگیرد.

۲. تقویت مواضع و اصول پذیرفته شده و بزرگ نمایی آن ها.

این دو مکانیزم بستگی به ساختار رژیم حاکم بر جامعه دارد. اگر کنترل حکومت بر رسانه ها شدید باشد، مکانیزم اول، سانسور و رعایت خطوط قرمز از اولویت بیشتری برخوردار خواهد بود و اگر رژیم کنترل کمتری، اعمال نماید و رسانه ها هم به صورت نهادینه قواعد بازی را رعایت نمایند در این صورت رسانه ها منبع اطلاعات مردم می گردند و رسانه ها نیز به صورت رقابت آمیز وارد عمل می شوند به این ترتیب رسانه ها نماینده دیدگاه های هم ستیز می گردند، و منابع اطلاعات جایگزین را فراهم می کنند. البته تأثیر رسانه ها به مثابه تحصیلات دانشگاهی و تعلقات حزبی از نوع کانال های پیدا و آشکار می باشند، همان گونه که علم و آموخته های علمی هم، بسته به متدولوژی مورد استفاده کانال های آموزشی در دانشگاه ها ابتدا انتخاب، سپس آماده شد و پس از آن تفسیر می گردند. بنابراین نگرش ها و باورها و اطلاعاتی منعکس می گردد که تا اندازه ای مردم از طریق کانال های اولیه یاد گرفته باشند و ضمن ارتقا بخشیدن به نگرش ها و ارزش ها، یا آن ها را تعدیل و یا تقویت می کنند و در حقیقت به نوعی دست کاری می شوند تا با اهداف جامعه همگونی پیدا کنند. اما برخی از کانال ها نیز کارویژه شان تأثیر غیرمستقیم و پنهان است، مانند مهاجرت و شهرنشینی (بخشایش اردستانی و مظاهری، ۱۳۸۳: ۹۰)، به گفته هوستن رانی، در همه کشورهای دارای تکنولوژی ارتباط جمعی، رسانه ها در شکل دادن به سمتگیری های اصلی و نیز افکار خاص بیشترین مردم، نقش مستقیمی دارند. لوسین پای تأکید می کند که رسانه های جمعی مناسب ترین روش موجود برای جامعه پذیری است و عامل قاطع نوسازی به شمار می رود (عالم، ۱۳۸۸: ۱۲۲).

۵. احزاب سیاسی: به اعتقاد پاول و آلموند، احزاب در مقام ساختارهای سیاسی تخصصی، نقش مهم و حساب شده ای در جامعه پذیری سیاسی دارند. احزاب سیاسی می کوشند برای جلب حمایت مردم به نفع نامزدهای خود، موضوعاتی خاص را در الویت قرار دهند، افراد بی تفاوت را برانگیزند و مسائل تازه ای بیاورند. احزاب سیاسی مانند جمهوری خواهان و دموکرات ها در ایالات متحده، یا احزاب کارگر و محافظه کار در انگلستان، نوعاً از نمادهای سنتی ملت با یک طبقه خاص استفاده بسیار به عمل می آورند و آن ها را تقویت می کنند. نظام رقابتی حزبی ممکن است انتقادات را متوجه صاحب منصبان دولتی کند ولی اغلب بر حمایت مردم از ساختارها و فرایندهای اساسی می افزاید. احزاب همچنین شهروندان را در تماس مستمر با ساختار سیاسی قرار می دهند. بیشتر افراد تنها علاقه محدودی به سیاست دارند و جریان مستمر فعالیت های حزبی که نقطه اوج آن برگزاری انتخابات ادواری است، شهروندان را در رابطه شهروندی و نقش های مشارکتی خویش پابرجا نگه می دارد. در نظام های رقابتی حزبی، فعالیت های جامعه پذیری توسط احزاب می تواند افتراق آفرین نیز باشد. ممکن است رهبران در تلاش برای جلب حمایت مردم، به طبقه، زبان، مذهب و دیگر افتراقات قومی متوسل شوند و شهروندان را از این اختلافات آگاه تر سازند. رهبران کشورهای صنعتی نشده اغلب با احزاب رقابتی مخالفند زیرا از بروز این گونه شکاف ها در ملت های نوپای خود هراس دارند. هرچند این نگرانی ها اغلب بی پایه نیست ولی به نفع رهبران صاحب منصب تمام می شود. البته توجیح این نگرانی ها در

برابر تقاضاهای گسترده‌ای که در این روزگار برای ایجاد نظام‌های چند حزبی وجود دارد هر روز دشوارتر می‌گردد (پاول و آلموند، ۱۳۷۵: ۲۶-۲۷).

۶. اتحادیه‌ها و نهادهای صنفی: از دیگر سازمان‌هایی که عضویت در آن‌ها داوطلبانه است و از عوامل ثانویه گسترش آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی در جوامع صنعتی در خلال دو قرن اخیر بوده است، اتحادیه‌ها و نهادهای صنفی است. از میان این نهادها، اتحادیه‌های کارگری دهقانی در ایجاد انقلاب‌های سیاسی و تشکیل احزاب سیاسی موثرتر و مهم‌تر بوده‌اند. در عصر جدید، نهادهای مزبور برای مبادله آشکار اطلاعات و عقاید بسیار موثرند. معمولاً کارکرد این نهادها به قلمرو خاص خود که فقط منافع گروهی خاص است محدود نمی‌شود، بلکه آن‌ها به قلمرو فراختر سیاسی نیز کشیده می‌شود. افرادی که جزو این گروه‌ها هستند به هنجارهای آن‌ها حساس شده و خود را برای تحقق آن‌ها بسیج می‌کنند (مجدی نسب، ۱۳۹۴: ۷۷-۷۶).

۷. محیط کار: تجربه‌های محیط کار مهم است. طرز رفتار کارفرما با کارگران، بینش و قضاوتی درباره طبیعت بشر در آن‌ها می‌پروراند. کودکی که در محیط خانوادگی دموکراتیک بزرگ شده باشد، اگر رفتار کارفرما با او بی‌شرفانه و از روی پستی باشد، خشم نشان می‌دهد. مشارکت در روند چانه‌زنی جمعی یا شرکت در اعتصاب تجربه جامعه‌پذیر کننده قدرتمندی را به هردوی کارگر و کارفرما می‌دهد. کارگران اعتصابی نه تنها می‌فهمند که می‌توانند بر تصمیمات مقامات مربوط به آینده خودشان تأثیر گذارند بلکه از توانایی‌های اقدامات ویژه، یعنی تظاهرات و اعتصاب، که می‌توان در مشارکت سیاسی به کار برد، آگاه می‌شوند (عالم، ۱۳۸۸: ۱۲۲).

۸. نهادهای مذهبی: دین و نهادهای دینی نیز می‌توانند هم به صورت مستقیم و هم غیر مستقیم در فرایند جامعه‌پذیری و جامعه‌پذیری سیاسی، موثر واقع شوند. نقش غیر مستقیم دین در این روند را باید در میزان تأثیری که بر دیگر کارگزاران جامعه‌پذیری از قبیل خانواده، همسالان، مدرسه و وسایل ارتباط جمعی دارد، جستجو کرد. مسلماً هنگامی که افراد توسط این عوامل جامعه‌پذیر می‌شوند، به میزانی که خود آن‌ها تحت تأثیر آموزه‌ها و هنجارهای برگرفته از دین قرار داشته باشند، افراد تحت تأثیر آن‌ها نیز از این امر بی‌نصیب نخواهند ماند. نقش مستقیم دین در جامعه‌پذیری سیاسی نیز از طریق نهادها و سازمان‌های مذهبی اعمال می‌شود. همه افراد، به ویژه مومنان در جریان ارتباط مستمر با نهادها، اماکن و گروه‌های مذهبی همچون مسجد، حسینیه، هیأت مذهبی، شرکت در مراسم نماز جمعه و جماعت، مجالس تعزیه، کنگره سالانه حج، مراکز تبلیغی دینی، روحانیت و ... مستقیماً با بخش قابل توجهی از فرهنگ دینی معطوف به حوزه سیاست آشنایی و شناخت کسب می‌کنند و با درگیر شدن عملی و مشارکت فعال در این فرایند، از نتایج ملموس و مشهود آن برخوردار خواهند شد (شرف الدین، ۱۳۸۷: ۱۹۳).

۹. انجمن‌های ارادی: انجمن‌های ارادی، به گروه‌هایی اطلاق می‌شود که افراد می‌توانند به اختیارشان در آن‌ها عضو شده یا با آن‌ها همکاری کنند. این انجمن‌ها بر حسب اینکه چه اهدافی داشته باشند گروه‌های مختلفی را شامل می‌شوند. گروه‌هایی چون انجمن‌های سیاسی، بسیج دانشجویی، و غیره. اینگونه انجمن‌ها به خاطر اینکه ذاتاً اختیاری بوده و برای اهداف خاصی شکل گرفته‌اند همواره افرادی که در آن‌ها عضویت دارند به شدت متأثر گشته و کمتر خلاف هنجارها و ارزش‌های آن عمل می‌کنند. به همین دلیل در اغلب موارد این انجمن‌ها هم منبعی برای جنبش‌های اجتماعی و هم برقراری نظم اجتماعی و سازماندهی افراد موجود در یک جامعه بوده است. این گروه‌ها، علاوه بر اینکه به عنوان گروه‌های مرجع افراد عضو مطرح بوده‌اند، باعث ایجاد تجربیات سیاسی جدید برای افراد گشته و با پیوندهای دوستانه و عاطفی‌ای که ذاتی این گونه گروه‌ها است، خویش سیاسی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهند (فیروزجانی و جهانگیری، ۱۳۸۷: ۹۷-۹۶).

به نظر آلموند و وربا نظریه جامعه‌پذیری سیاسی، جامعه‌پذیری را به مثابه یک فرآیند ساده در نظر می‌گیرد و سه فرض را بیان می‌کند: (۱) تجربیات جامعه‌پذیری بر رفتار سیاسی بعدی اثر می‌گذارد که به طور کلی در اوایل زندگی اتفاق می‌افتد؛ (۲) این تجربیات بر تجربیات سیاسی آشکار نیست، ولی به طور پنهان، بر سیاست اثر می‌گذارد. بنابراین، آن‌ها به طور ارادی بر سیاست اثر نمی‌گذارند و سازمان‌یافته نیستند؛ (۳) جهت اجتماعی شدن یک جبهتی است، تجربیات خانواده تأثیر مهمی بر ساخت سیاست دارد، ولی به وسیله آن تأثیر نمی‌پذیرد. تجربیات غیر سیاسی در کودکی نقش مهم را در نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی بعدی بازی می‌کند. تأثیرات این تجربیات در سرتاسر نوجوانی و بزرگسال باقی می‌ماند. تجربیات اجتماعی شدن اولیه، بر شخصیت افراد تأثیر می‌گذارد و سپس بر رفتار سیاسی تأثیر می‌گذارد (مجدی نسب، ۱۳۹۴: ۷۰-۶۹)، به این ترتیب جامعه‌پذیری ارتباط بسیار تنگاتنگ با فرهنگ سیاسی دارد (بخشایش اردستانی و مظاهری، ۱۳۸۳: ۸۵)، اگر چه با آن مترادف نیست. آلموند و وربا فرهنگ سیاسی را در کتاب فرهنگ‌های مدنی؛ نظام سیاسی آن گونه که در شناخت، احساسات و ارزیابی‌های مردم درونی گردیده است، تعریف می‌کنند (راش، ۱۳۹۰: ۱۰۵). آلموند و وربا سه نوع فرهنگ سیاسی را مطرح می‌کنند: کوتاه بینان (محدود)، ذهنی (تبعی) و مشارکتی (یوگوا و مگبو، ۲۰۱۰: ۴۶). فرهنگ سیاسی کوتاه بینانه (محدود) با آگاهی اندک از حکومت، انتظارات اندک از حکومت و میزان مشارکت سیاسی اندک مشخص می‌گردد؛ فرهنگ سیاسی ذهنی با میزان آگاهی و انتظار بالاتر، اما میزان مشارکت اندک، و فرهنگ مشارکتی با میزان آگاهی و انتظار و مشارکت زیاد مشخص

می‌شود (صبوری کاشانی، ۱۳۸۱: ۲۳۷)، از دید این دو از ترکیب سه نوع فرهنگ یاد شده، سه نوع مختلط فرهنگ سیاسی پدیدار می‌شود: (۱) فرهنگ سیاسی محدود - تبعی؛ (۲) فرهنگ سیاسی تبعی - مشارکتی؛ (۳) فرهنگ سیاسی مشارکتی - محدود (لعل علیزاده، ۱۳۹۳: ۷۸). آلموند و وربا معتقدند فرهنگ مطلوب و مناسب دموکراسی، فرهنگی مختلط از این سه نوع است. این فرهنگ متعادل که ضامن نظام دموکراسی تلقی می‌شود، در جوامع اروپایی غربی نمود پیدا می‌کند (نقیب‌زاده، ۱۳۹۳: ۶۶)، بدین ترتیب تطابق یا عدم تطابق فرهنگ‌سیاسی با ساخت‌های سیاسی در یک نظام اثرات مهمی بر عملکرد و توانایی سیاسی آن نظام در پی دارد. منظور از ساخت، فعالیت‌های قابل مشاهده‌ای است که مجموعاً نظام سیاسی را شکل می‌بخشند. پس ساختار سیاسی زمانی می‌تواند با فرهنگ سیاسی رایج در یک جامعه هم‌خوانی داشته باشد که شناخت سیاسی شهروندان با ساخت سیاسی آن هماهنگ باشد، و گرایش‌های عاطفی و ارزیابی نیز در همان راستا دارای تمایلات سازگار باشند. به نظر آلموند این فرهنگ‌ها به ترتیب با ساختارهای سنتی، متمرکز اقتدارگرا و ساختار دموکراتیک منطبق هستند. نظام‌های سیاسی دائماً در حال تغییر و تحول‌اند، از این‌رو می‌توان پیش‌بینی کرد که ساخت‌ها و فرهنگ‌ها نیز در فرآیند سیاسی خود با تغییر و در نتیجه عدم تطابق روبرو گردند. به‌ویژه در عصر حاضر، که جوامع با تغییرات سریع فرهنگی روبرو هستند و نظام‌های سیاسی از شکلی به شکلی دیگر تغییر می‌یابند، عدم تطابق بین فرهنگ‌ها و ساختارها، به‌ویژه در جامعه‌های در حال توسعه، بیشتر از هر موقع دیگر محتمل است. پس توسعه‌ی همه جانبه که در برگیرنده نوسازی سیاسی و فرهنگی باشد از نیازهای مبرم این‌گونه از جامعه‌ها می‌باشد و در این زمینه از یک سو تربیت سیاسی و جامعه‌پذیری از طریق خانه، مدرسه، رسانه‌ها، و حکومت می‌تواند در نوسازی فرهنگ سیاسی بسیار موثر باشد و از سوی دیگر تشکیل آگاهانه گروه‌ها و منافع و تشکیل نهادهای جامعه مدنی مناسب با توسعه پایدار و درون‌زا می‌تواند به نوسازی سیاسی منجر شود (علوی، ۱۳۹۳: ۲۳-۲۲).

پیشینه تجربی:

کردی (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان، عوامل موثر در نگرش زنان به مشارکت سیاسی در استان گلستان؛ مطالعه موردی شهرستان گنبد کاووس، که به روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه بر روی ۲۵۱ نفر از زنان صورت پذیرفته است به این نتیجه رسیده است که، اکثریت زنان شهر گنبد کاووس نگرش مثبت نسبت به مشارکت سیاسی دارند، بویژه این نگرش در سطح مشارکت نخبگان (مدیریت سیاسی) مشهود می‌باشد. در این رابطه، اصلی‌ترین متغیر تبیین‌کننده این پدیده سطح تحصیلات زنان است. و این نتیجه، به ویژه با این دیدگاه که در کشورهای در حال توسعه جامعه‌پذیری بیشتر از طریق مدرسه صورت می‌گیرد کاملاً همخوانی دارد. بنابراین می‌توان در این پژوهش به این نتیجه رسید که نهاد مدرسه (آموزش و پرورش) چه به صورت رسمی (برنامه درسی) و چه به صورت غیر رسمی از طریق برنامه درسی پنهان نقش اساسی در پرورش سیاسی دارد. این نتیجه با دیدگاه کلمن منطبق است که معتقد است نظام آموزشی به عنوان متغیر مستقل و پرورش سیاسی به عنوان متغیر وابسته‌اند (کردی، ۱۳۸۵: ۱۲۳-۱۱۱). فیروزجائیان و جهانگیری (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان، تحلیل جامعه‌شناختی مشارکت سیاسی دانشجویان، که به روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه صورت پذیرفته است به این نتیجه رسیده‌اند که متغیر جامعه‌پذیری سیاسی در ابعاد (خانواده سیاسی، دوستان سیاسی، شرکت در انجمن‌های ارادی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی و گرایش به رسانه) با مشارکت سیاسی رابطه معناداری را نشان داده است (فیروزجائیان و جهانگیری، ۱۳۸۷: ۸۳). گلابی و حاجیلو (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان، تاثیر خانواده بر مشارکت سیاسی زنان، که به روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه صورت پذیرفته است به این نتیجه رسیده‌اند که، والدین پاسخگویان، تمایل حدمتوسط و یا متوسط به بالایی به مشارکت سیاسی داشته و در انجمن‌های گوناگون شرکت و فعالیت می‌کنند. نتایج آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته حاکی از آن است که گرایش به مشارکت سیاسی والدین بر فعالیت آن‌ها در انجمن‌ها تاثیرگذار است و مشارکت‌جویی فرد در انجمن‌های گوناگون و در نهایت، مشارکت سیاسی وی را متاثر می‌سازد (گلابی و حاجیلو، ۱۳۹۱: ۳۱). سروش و حسینی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان، نوجوانان، جوانان و مشارکت سیاسی؛ بررسی مقایسه‌ای نقش عوامل جامعه‌پذیری در مشارکت سیاسی جوانان و نوجوانان شیراز، که به روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه صورت پذیرفته است به این نتیجه رسیده‌اند که، میزان مشارکت سیاسی در میان دختران و پسران و همچنین بین جوانان و نوجوانان تفاوت معناداری با یکدیگر ندارد. همچنین از بین عوامل جامعه‌پذیری، مشارکت سیاسی دوستان و والدین بیشترین ارتباط را با مشارکت سیاسی جوانان داشته و مشارکت سیاسی دوستان و والدین، رسانه‌ها و فن‌آوری‌های جدید و جو باز کلاس بیشترین ارتباط را با مشارکت سیاسی نوجوانان دارد. همچنین در مورد دختران و پسران نوجوان، مولفه‌های جامعه‌پذیری که بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی را برای مشارکت سیاسی‌شان دارند، متفاوت بوده، اما در مورد دختران و پسران جوان این تفاوت ملاحظه نگردید (سروش و حسینی، ۱۳۹۲: ۹۳). مصطفایی دولت‌آباد و خارستانی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان، بررسی تأثیر عوامل اقتصادی-اجتماعی بر میزان تمایل به مشارکت سیاسی جوانان؛ مورد مطالعه: شهر خرامه، که به روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه صورت پذیرفته است به این نتیجه رسیده‌اند که، میزان تمایل به مشارکت

سیاسی زنان بیشتر از مردان بود. بین تحصیلات ، وضعیت تاهل و پایگاه اجتماعی - اقتصادی و میزان مشارکت سیاسی رابطه ای وجود ندارد. اعتماد اجتماعی، میزان دینداری، جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد. در بین متغیرهای تحقیق جامعه‌پذیری سیاسی و اعتماد اجتماعی به ترتیب با بتای ۰/۴۰۱ و ۰/۲۱۱. شدیدترین تاثیر معنی‌دار را بر میزان مشارکت سیاسی داشتند. با استفاده از واریانس ترکیب خطی متغیرهای مستقل ۰/۳۱ درصد از واریانس میزان مشارکت سیاسی تبیین شد (مصطفایی دولت‌آباد و خارستانی، ۱۳۹۳). علی‌حسینی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان، «جامعه‌پذیری و مشارکت سیاسی زنان»، که با روش توصیفی تحلیلی انجام گرفته است، با بهره‌گیری از تکنیک تحلیل ثانویه و با مراجعه به داده‌ها و آمارهای موجود در وزارت خانه‌ها و مجلس شورای اسلامی، در گام نخست به بررسی میزان مشارکت سیاسی زنان در ساختار قوه مقننه و مجریه و قضائیه پرداخت و سپس نسبت بین مشارکت سیاسی و جامعه‌پذیری بررسی شده است. نگارنده به این نتیجه رسیده است که به نظر می‌رسد که مشارکت سیاسی زنان در ساختار قدرت در جمهوری اسلامی ایران اندک است. در پاسخ به این سوال، که چرا زنان در ساختار قدرت جمهوری اسلامی حضور اندکی دارند، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که زنان، بر اثر جامعه‌پذیری متفاوت و کلیشه‌های جنسیتی که در فرآیند جامعه‌پذیری از طریق نهادهایی مثل خانواده، رسانه‌ها، مدارس و نهادهای آموزشی به آن‌ها القاء می‌شود، سیاست را حیطه‌ای مردانه تلقی می‌کنند و تمایلی به مشارکت سیاسی، مخصوصاً حضور در عرصه قدرت ندارند. به این ترتیب تمایل نداشتن زنان به حضور در عرصه قدرت، بیش از آن‌که ناشی از ساختارهای حاکم بر جامعه باشد، نشأت گرفته از جامعه‌پذیری متفاوت دختران و زنان ارزیابی می‌شود. به نظر نگارنده شرط اول، برای افزایش مشارکت و حضور زنان در عرصه قدرت، زدودن و جلوگیری از بازتولید کلیشه‌ها و هویت‌های جنسیتی برخاسته از فرهنگ جامعه در فرآیند جامعه‌پذیری است (علی‌حسینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۶۲-۱۶۱). جهانگیری و محمدی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان، مقایسه میزان مشارکت سیاسی جوانان و میانسالان شهرستان نورآباد ممسنی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، که به روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه صورت پذیرفته است به این نتیجه رسیده‌اند که، مردان جوان، بیشتر از زنان جوان و مردان میانسال بیشتر از زنان میانسال به مشارکت سیاسی می‌پردازند. بین مشارکت سیاسی جوانان برحسب تحصیلات رابطه معنی‌داری به دست نیامده است؛ ولی با بالا رفتن تحصیلات میانسالان آن‌ها بیشتر به مشارکت سیاسی می‌پردازند. بین سیاسی بودن خانواده، سیاسی بودن دوستان، تعهد مذهبی، اعتماد اجتماعی و استفاده از رسانه‌های گروهی با مشارکت سیاسی جوانان و میانسالان رابطه معنی‌دار و مثبتی به دست آمده است. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد شش متغیر سیاسی بودن خانواده، استفاده از رسانه‌های گروهی، اعتماد اجتماعی، جنسیت (مرد بودن)، تعهد مذهبی و تمایلات سیاسی دوستان در مجموع توانسته اند ۳۱/۶ درصد از واریانس مشارکت سیاسی جوانان را تبیین کنند و پنج متغیر سیاسی بودن خانواده، استفاده از رسانه‌های گروهی، تعهد مذهبی، جنسیت (مرد بودن) و اعتماد اجتماعی در مجموع توانسته اند ۴۴/۹ درصد از واریانس مشارکت سیاسی میانسالان را تبیین کنند (جهانگیری و محمدی، ۱۳۹۳: ۱). ابراهیمی و صفاری بادی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان، نقد و واکاوی پژوهش‌های مشارکت سیاسی با تأکید بر متغیر جامعه‌پذیری سیاسی، که از پژوهش‌های مصطفایی و خارستانی (۱۳۹۳)، سروش و حسینی (۱۳۹۲)، طیبی‌نیا و نقدی (۱۳۹۱)، ثقفی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۰)، فاضلی و خوشفر (۱۳۸۹)، هاشمی و همکاران (۱۳۸۸)، فیروزجایی و جهانگیری (۱۳۸۷)، ادیبی سده و کیهانی (۱۳۸۵)، در داخل کشور و فوکس (۲۰۱۵)، کاپچیک و کاتلاو (۲۰۱۵)، کندی و همکاران (۲۰۱۵)، کواینترلر و هوک (۲۰۱۲)، کواینترلر و همکارانش (۲۰۱۱) و آلسینا و گیولیانو (۲۰۱۱)، در خارج از کشور استفاده شده است. در نتیجه این پژوهش نقاط ضعفی هم‌چون تعداد کم پژوهش در رابطه با موضوع تاثیر جامعه‌پذیری سیاسی بر مشارکت سیاسی، عدم در نظر گرفتن رابطه مستقیم جامعه‌پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی، مطالعه و بررسی موضوع در میان گروه سنی خاص از جمعیت، غفلت از مطالعه کارگزاری‌های جامعه‌پذیری مشخص شده است (ابراهیمی و صفاری بادی، ۱۳۹۵: ۴۰۱۴).

– فرضیه‌های پژوهش:

فرضیه اول: در تمامی تحقیقات بررسی شده فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

فرضیه دوم: در تمامی تحقیقات بررسی شده عضویت در انجمن‌ها با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

فرضیه سوم: در تمامی تحقیقات بررسی شده خانواده سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

فرضیه چهارم: در تمامی تحقیقات بررسی شده دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

فرضیه پنجم: در تمامی تحقیقات بررسی شده جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

۴- روش شناسی :

فرا تحلیل را هنر ترکیب تحقیقات و تحلیل تحلیل ها می نامند و آن را ترکیب نتایج از مطالعات مستقل به منظور منسجم کردن یافته های آن ها تعریف می کنند. فرا تحلیل از گروهی از مطالعات با فرضیه های مشترک یا تعریف عملیاتی مشترک از متغیرهای مستقل و وابسته تشکیل شده است. در فرا تحلیل اصل اساسی عبارت از محاسبه اندازه اثر برای تحقیقات مجزا است، اندازه اثر یا قوت یافته های کمی مقیاسی است که درباره هر تحقیق مورد استفاده قرار می گیرد و فرا تحلیل را امکان پذیر می سازد. به عبارت دیگر، اندازه اثر، نتایج تحقیقات مختلف را در قالب یک مقیاس عددی اثربخش نشان می دهد و سنجش اندازه اثر بایستی به نحوی صورت گیرد که در بین تحقیقات مختلف قابل مقایسه باشد (شجاعی و همکاران، ۱۳۹۸: ۸).

با توجه به موضوع مطالعه جمعیت مورد مطالعه شامل تمام مطالعاتی بود که به بررسی رابطه جامعه پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی در ایران پرداخته بودند. برای یافتن مطالعات انجام شده در کشور، از پایگاه های اطلاعاتی جهاد دانشگاهی (SID)، پایگاه مجلات تخصصی نور (Noormags)، پایگاه بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran)، پایگاه مرکز اسناد و مدارک علمی ایران (Irandoc)، پرتال علوم انسانی (Ensani.ir)، پایگاه مرکز منطقه ای اطلاع رسانی علوم و فناوری (RICEST)، پایگاه داده های علمی تمام متن (Tpbین) و مرجع دانش (Civilica) استفاده شده است. در نهایت حجم نمونه وارد شده به فرا تحلیل پس از بررسی پژوهش های انجام شده، ۲۳ مورد برای بررسی رابطه جامعه پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی مشخص شد. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار CMA2، نرم افزار جامع فرا تحلیل محاسبه اندازه اثر انجام شد.

۵- یافته های پژوهش:

در این قسمت به اطلاعات توصیفی و تحلیل پرداخته می شود. در جدول شماره یک، پژوهش هایی که برای فراتحلیل انتخاب شده اند، آورده شده اند.

جدول شماره ۱: پژوهش های انتخابی برای فراتحلیل

کد	پژوهشگر	موضوع
۱	جواد دیانتي نیت	بررسی عوامل موثر بر میزان مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه تبریز
۲	مهرداد جعفری	بررسی میزان مشارکت سیاسی دانشجویان و عوامل موثر بر آن؛ فردوسی مشهد
۳	زهره حسن زاده	تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر میزان مشارکت سیاسی شهروندان شهرستان کاشان و آران و بیدگل
۴	محمدرضا باقر احمدآبادی	بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی جوانان: مورد مطالعه شهر شیراز
۵	حسین رضایی امینلویی	بررسی رابطه هویت های جمعی با نگرش به مشارکت سیاسی در شهر نقده
۶	علی اصغر فیروزجاییان گلوگاه	بررسی تأثیر وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی دانشجویان بر مشارکت سیاسی آنها؛ مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه تهران
۷	بهروز عینی	بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه های شهر کرمان
۸	فرزانه محمدی	بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی مرتبط با مشارکت سیاسی جوانان و میانسالان: مطالعه موردی شهرستان نورآباد ممسنی
۹	آناهیتا معتضد راد و ابراهیم سپهوند	بررسی جامعه شناختی عوامل موثر بر میزان مشارکت سیاسی: مطالعه موردی دبیران متوسطه شهر خرم آباد ۱۳۹۲
۱۰	علی اصغر فیروزجائی و جهانگیر جهانگیری	تحلیل جامعه شناختی مشارکت سیاسی دانشجویان ؛ نمونه مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تهران
۱۱	مجتبی صفاری بادی	بررسی تأثیر جامعه پذیری سیاسی بر مشارکت سیاسی؛ مطالعه موردی افراد بالای ۱۸ سال شهر نطنز
۱۲	حسین مسعود نیا، نجات محمدی فر، گل مراد مرادی و عاطفه فروغی	بررسی عوامل اجتماعی - روانشناختی موثر بر مشارکت سیاسی استادان دانشگاه مورد مطالعه: دانشگاه اصفهان
۱۳	لیلا نیک پورقوتاتی، مهدی معینی و حبیب احمدی	بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مرتبط با مشارکت سیاسی
۱۴	سید ضیاء هاشمی، مجید فولادیان و زینب فاطمی امین	بررسی عوامل اجتماعی و روانی موثر بر مشارکت سیاسی مردم شهر تهران
۱۵	وریا شیخ ذکریایی، امید محمدی، صلاح الدین کریمی و ایوب نافع	بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی زنان شهرستان سنج در سال ۱۳۹۴
۱۶	حسین اطهری و ابوالقاسم شهریاری	بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی زنان، مطالعه موردی زنان شهر بوشهر
۱۷	مهدی ادیبی سده و مسیح الله کیهانی	عوامل موثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان
۱۸	طاهره احمدی	بررسی عوامل اجتماعی موثر در میزان مشارکت سیاسی دانشجویان؛ بررسی موردی: دانشجویان دانشگاه صنعتی شاهرود
۱۹	خلیل الله سردارنیا، سینا امینی زاده و مظفر حسن وند	تأثیر رسانه های جدید با واسطه گری متغیرهای اجتماعی بر مشارکت سیاسی دانشجویان؛ مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه سیراز
۲۰	کریم رضادوست، مرضیه شهریاری و منا فاضلی پور	تحلیل جامعه شناختی الگوی رفتار رأی دهی اعضای هیأت علمی؛ مورد مطالعه: اعضای هیأت علمی دانشگاه های اهواز
۲۱	مسعود دارابی	بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت سیاسی زنان در استان همدان؛ مطالعه موردی: شهر نهاوند
۲۲	سید احمد هاشمی	بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت سیاسی زنان؛ مطالعه موردی: زنان ۱۸ تا ۳۹ سال شهرستان لامرد
۲۳	فاطمه شاعری	بررسی نقش عوامل اقتصادی و فرهنگی (فرهنگ سیاسی) بر مشارکت سیاسی؛ نمونه مورد بررسی: شهروندان بالای ۲۵ سال ساکن در شهرستان بجنورد

در جدول شماره (۲) مهم ترین ویژگی های پژوهش های مورد بررسی بر حسب متغیر مستقل، سال انجام پژوهش، حجم نمونه، آماره، نوع پژوهش، اندازه آماره و سطح معناداری، آورده شده است.

جدول شماره (۲): ویژگی های پژوهش های انتخابی برای فراتحلیل

کد	متغیر مستقل	متغیر مستقل	سال	حجم نمونه	نوع پژوهش
۱-۱	فضای باز سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۲	۳۶۵	پایان نامه
۲-۱	عضویت در انجمن ها	مشارکت سیاسی	۱۳۸۲	۳۶۵	پایان نامه
۳-۱	سیاسی بودن خانواده	مشارکت سیاسی	۱۳۸۲	۳۶۵	پایان نامه
۴-۱	سیاسی بودن دوستان	مشارکت سیاسی	۱۳۸۲	۳۶۵	پایان نامه
۲	نظر دوستان نسبت به سیاست	مشارکت سیاسی	۱۳۷۶	۱۷۰	پایان نامه
۳	جامعه پذیری سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۴۰۰	پایان نامه
۱-۴	عضویت در انجمن ها	مشارکت سیاسی	۱۳۷۷	۶۸۲	پایان نامه
۲-۴	بحث و گفتگوی آزادانه سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۷۷	۶۸۲	پایان نامه
۳-۴	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۷۷	۶۸۲	پایان نامه
۴-۴	سیاسی بودن دوستان	مشارکت سیاسی	۱۳۷۷	۶۸۲	پایان نامه
۵	خانواده و دوستان	مشارکت سیاسی	۱۳۸۸	۳۸۱	پایان نامه
۱-۶	سیاسی بودن خانواده	مشارکت سیاسی	۱۳۸۰	۳۷۹	پایان نامه
۲-۶	شرکت در انجمن ها	مشارکت سیاسی	۱۳۸۰	۳۷۹	پایان نامه
۳-۶	سیاسی بودن دوستان	مشارکت سیاسی	۱۳۸۰	۳۷۹	پایان نامه
۱-۷	آزادی سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۶	۳۸۰	پایان نامه
۲-۷	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۶	۳۸۰	پایان نامه
۳-۷	دوستان سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۶	۳۸۰	پایان نامه
۱-۸	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۱۰	پایان نامه
۲-۸	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۰۰	پایان نامه
۳-۸	دوستان سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۱۰	پایان نامه
۴-۸	دوستان سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۰۰	پایان نامه
۵-۸	عضویت در انجمن ها	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۱۰	پایان نامه
۶-۸	عضویت در انجمن ها	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۰۰	پایان نامه
۱-۹	عضویت در گروه ها	مشارکت سیاسی	۱۳۹۲	۳۱۰	مقاله
۲-۹	عضویت در گروه ها	مشارکت سیاسی	۱۳۹۲	۳۱۰	مقاله
۱-۱۰	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۷۹	مقاله
۲-۱۰	شرکت در انجمن ها	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۷۹	مقاله
۳-۱۰	دوستان سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۷	۳۷۹	مقاله
۱-۱۱	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۹۰	پایان نامه
۲-۱۱	دوستان و همسالان	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۹۰	پایان نامه
۳-۱۱	انجمن های داوطلبانه	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۹۰	پایان نامه
۴-۱۱	جامعه پذیری سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۹۰	پایان نامه
۱۲	محیط سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۱	۲۲۰	مقاله
۱-۱۳	سیاسی بودن خانواده	مشارکت سیاسی	۱۳۹۱	۲۷۳	مقاله
۲-۱۳	سیاسی بودن دوستان	مشارکت سیاسی	۱۳۹۱	۲۷۳	مقاله
۱-۱۴	آزادی سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۸	۵۱۲	مقاله
۲-۱۴	دوستان سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۸	۵۱۲	مقاله
۳-۱۴	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۸	۵۱۲	مقاله
۱-۱۵	سازمان های غیردولتی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۸۴	مقاله
۲-۱۵	تمایل خانواده	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۸۴	مقاله
۱۶	عضویت در انجمن ها	مشارکت سیاسی	۱۳۹۳	۳۵۰	مقاله
۱۷	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۸۵	۲۶۴	مقاله
۱-۱۸	سیاسی بودن خانواده	مشارکت سیاسی	۱۳۹۲	۳۸۴	پایان نامه

۲-۱۸	سیاسی بودن سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۲	۳۸۴	پایان نامه
۱۹ - ۱	دوستان	مشارکت سیاسی	۱۳۹۸	۳۸۰	مقاله
۱۹ - ۲	عضویت در انجمن ها	مشارکت سیاسی	۱۳۹۸	۳۸۰	مقاله
۲۰	جامعه پذیری سیاسی	الگوی رفتار رأی دهی	۱۳۹۷	۲۲۰	مقاله
۲۱	عضویت در سازمان ها	مشارکت سیاسی	۱۳۹۴	۴۰۰	مقاله
۲۲	وضعیت سیاسی خانواده	مشارکت سیاسی	۱۳۹۴	۳۴۳	مقاله
۲۳ - ۱	دوستان سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۸۳	پایان نامه
۲۳ - ۲	خانواده سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۸۳	پایان نامه
۲۳ - ۳	محیط کار سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۸۳	پایان نامه
۲۳ - ۴	جامعه پذیری سیاسی	مشارکت سیاسی	۱۳۹۵	۳۸۳	پایان نامه

جدول شماره (۳): ویژگی های پژوهش های انتخابی برای فراتحلیل

کد	جامعه آماری	شیوه نمونه گیری	آماره	اندازه آماره	معناداری
۱-۱	دانشجویان	تصادفی ساده	همبستگی	۰/۱۶۷	۰/۰۰۰
۲-۱	دانشجویان	تصادفی ساده	همبستگی	۰/۴۹۰	۰/۰۰۰
۳-۱	دانشجویان	تصادفی ساده	همبستگی	۰/۳۹۰	۰/۰۰۰
۴-۱	دانشجویان	تصادفی ساده	همبستگی	۰/۴۵۴	۰/۰۰۰
۲	دانشجویان	طبقه ای و تصادفی	همبستگی	۰/۵۷۴	۰/۰۰۰
۳	شهروندان	تصادفی	همبستگی	۰/۴۵۶	۰/۰۰۰
۱-۵	جوانان	چند مرحله ای	همبستگی	۰/۱۱	۰/۰۰۰
۲-۵	جوانان	چند مرحله ای	همبستگی	۰/۱۱	۰/۰۰۰
۳-۵	جوانان	چند مرحله ای	همبستگی	۰/۲۱	۰/۰۰۰
۴-۵	جوانان	چند مرحله ای	همبستگی	۰/۲۷	۰/۰۰۰
۵	شهروندان	طبقه بندی	همبستگی	۰/۱۸۴	۰/۰۰۰
۱-۶	دانشجویان	طبقه بندی و تصادفی ساده	همبستگی	۰/۵۸	۰/۰۰۰
۲-۶	دانشجویان	طبقه بندی و تصادفی ساده	همبستگی	۰/۴۷	۰/۰۰۰
۳-۶	دانشجویان	طبقه بندی و تصادفی ساده	همبستگی	۰/۶۷	۰/۰۰۰
۱-۷	دانشجویان	تصادفی	همبستگی	۰/۵۶۷	۰/۰۰۰
۲-۷	دانشجویان	تصادفی	همبستگی	۰/۵۲۰	۰/۰۰۰
۳-۷	دانشجویان	تصادفی	همبستگی	۰/۶۳۳	۰/۰۰۰
۱-۸	جوانان	طبقه ای متناسب	همبستگی	۰/۴۴	۰/۰۰۰
۲-۸	میانسالان	طبقه ای متناسب	همبستگی	۰/۴۹	۰/۰۰۰
۳-۸	جوانان	طبقه ای متناسب	همبستگی	۰/۲۶	۰/۰۰۰
۴-۸	میانسالان	طبقه ای متناسب	همبستگی	۰/۳۳	۰/۰۰۰
۵-۸	جوانان	طبقه ای متناسب	همبستگی	۰/۱۰	۰/۰۶۳
۶-۸	میانسالان	طبقه ای متناسب	همبستگی	۰/۲۱	۰/۰۰۰
۱-۹	معلمان	خوشه ای و سهمیه ای	همبستگی	۰/۳۴۹	۰/۰۰۱
۲-۹	معلمان	خوشه ای و سهمیه ای	همبستگی	۰/۵۳۶	۰/۰۰۱
۱-۱۰	دانشجویان	نمونه گیری مختلط	همبستگی	۰/۵۸	۰/۰۰۰
۲-۱۰	دانشجویان	نمونه گیری مختلط	همبستگی	۰/۴۷	۰/۰۰۰
۳-۱۰	دانشجویان	نمونه گیری مختلط	همبستگی	۰/۶۷	۰/۰۰۰
۱-۱۱	شهروندان	خوشه ای چندمرحله ای	همبستگی	۰/۵۸۵	۰/۰۰۰

۲-۱۱	شهروندان	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	همبستگی	۰/۴۲۹	۰/۰۰۰
۳-۱۱	شهروندان	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	همبستگی	۰/۲۶۴	۰/۰۰۰
۴-۱۱	شهروندان	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	همبستگی	۰/۴۶۰	۰/۰۰۰
۱۲	استادان	تصادفی سیستماتیک	همبستگی	۰/۷۷	۰/۰۰۰
۱-۱۳	زنان	تصادفی ساده	همبستگی	۰/۳۵	۰/۰۰۳
۲-۱۳	زنان	تصادفی ساده	همبستگی	۰/۴۷	۰/۰۰۰
۱-۱۴	شهروندان	طبقه ای متناسب باحجم	همبستگی	۰/۳۵۷	۰/۰۰۰
۲-۱۴	شهروندان	طبقه ای متناسب باحجم	همبستگی	۰/۴۵۸	۰/۰۰۰
۳-۱۴	شهروندان	طبقه ای متناسب باحجم	همبستگی	۰/۵۴۳	۰/۰۰۰
۱-۱۵	شهروندان	خوشه‌ای چند مرحله‌ای	همبستگی	۰/۶۳۲	۰/۰۰۱
۲-۱۵	شهروندان	خوشه‌ای چند مرحله‌ای	همبستگی	۰/۳۷۷	۰/۰۰۱
۱۶	زنان	خوشه‌ای و تصادفی	همبستگی	۰/۲۲۵	۰/۰۰۰
۱۷	دانشجویان	احتمالی و سهمیه‌ای	همبستگی	۰/۱۵۷	۰/۰۱۰
۱-۱۸	دانشجویان	تصادفی طبقه‌ای	همبستگی	۰/۶۴۱	۰/۰۰۰
۲-۱۸	دانشجویان	تصادفی طبقه‌ای	همبستگی	۰/۶۱۱	۰/۰۰۰
۱ - ۱۹	دانشجویان	طبقه‌بندی	همبستگی	۰/۵۷۲	۰/۰۰۰
۲ - ۱۹	دانشجویان	طبقه‌بندی	همبستگی	۰/۴۵۸	۰/۰۰۰
۲۰	اعضاء هیئت علمی	تصادفی ساده	همبستگی	۰/۲۱۴	۰/۰۰۹
۲۱	زنان	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	همبستگی	۰/۱۵۴	۰/۰۰۹
۲۲	زنان	تصادفی ساده	همبستگی	۰/۴۶	۰/۰۰۰
۱ - ۲۳	شهروندان	خوشه‌ای	همبستگی	۰/۵۱۶	۰/۰۰۰
۲ - ۲۳	شهروندان	خوشه‌ای	همبستگی	۰/۴۷۵	۰/۰۰۰
۳ - ۲۳	شهروندان	خوشه‌ای	همبستگی	۰/۲۹۶	۰/۰۰۰
۴ - ۲۳	شهروندان	خوشه‌ای	همبستگی	۰/۵۰۵	۰/۰۰۰

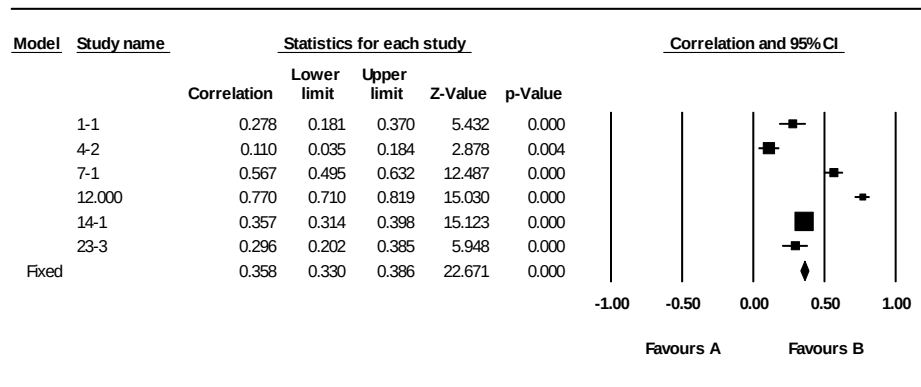
در مرحله بعد، برای تحلیل اطلاعات جمع آوری شده از پژوهش‌های مورد نظر، برای انجام محاسبات آماری از برنامه فراتحلیل جامعه (CMA2)، پس از کدگذاری استفاده گردید. بدین ترتیب که آزمون‌های آماری استفاده شده در تحقیقات مختلف یکسان سازی و به اندازه اثر تبدیل شد. در حال حاضر یکی از اساسی‌ترین مفاهیم موجود در ادبیات فراتحلیل مفهوم اندازه اثر است. در یک تعریف فراگیر آماری، اندازه اثر عبارت است از نسبت آزمون معنی‌داری به حجم مطالعه. این مفهوم در سال ۱۹۷۷ میلادی توسط کوهن معرفی و بر اهمیت استفاده از آن تأکید گردید. او در کتاب خود نوشت فرضیه صفر در واقع تعیین اندازه اثر صفر است و هرگاه فرضیه صفر رد شود یعنی مقدار اندازه اثر در جامعه غیر صفر است. بنابراین، اندازه اثر نشان‌دهنده میزان یا درجه حضور پدیده در جامعه است و هر چه اندازه اثر بزرگتر باشد، درجه حضور پدیده هم بیشتر است (قربانی‌زاده و بهفر، ۱۳۹۲: ۱۰). برای تفسیر اندازه اثر، از جدول کوهن استفاده شد. کوهن در طبقه بندی تفسیری برای اهمیت نسبی اندازه‌های اثر، برای اندازه‌های اثر خانواده‌های d، مقادیر ۰/۲، ۰/۵ و ۰/۸ و برای اندازه‌های اثر خانواده ۲، مقادیر ۰/۱، ۰/۳ و ۰/۵ را به ترتیب نشانگر کوچک، متوسط و بزرگ دانسته است (شعاع و نیازی، ۱۳۹۵: ۷۲؛ شجاعی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱).

فرضیه اول: در تمامی تحقیقات بررسی شده فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

H0: در تمامی تحقیقات بررسی شده فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

H1: در تمامی تحقیقات بررسی شده فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه ندارد.

شکل زیر نمودار فرست پلات (جنگل) را نشان می‌دهد. در نمودار فورست پلات تحقیق‌ها توسط نمادهایی نشان داده می‌شوند که موقعیت آن‌ها با وزن تحقیق در تحلیل‌ها (مدل با اثرات ثابت و تصادفی) متناسب است.

شکل (۱) نمودار فورست پلات (جنگل)

در شکل شماره (۱) اندازه اثر تفکیکی پژوهش‌های انتخاب شده برای فراتحلیل، مشخص گردید. بر اساس شکل شماره (۱) در همه ۶ پژوهش مورد بررسی در رابطه میان فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی و مشارکت سیاسی با اطمینان ۹۹ درصد ارتباط معنادار بوده، و بزرگترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۱۲، پژوهش مسعودنیا و همکاران (۱۳۹۱) با عنوان بررسی عوامل اجتماعی - روانشناختی موثر بر مشارکت سیاسی استادان دانشگاه مورد مطالعه: دانشگاه اصفهان، و کوچکترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۲-۴، پژوهش باقر احمدآبادی (۱۳۷۷) با عنوان بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی جوانان: مورد مطالعه شهر شیراز می‌باشد. همچنین در جدول شماره (۴) اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی مشخص گردید. هر دو اثر تصادفی و ثابت در سطح ۹۹ درصد معنادار می‌باشند.

جدول شماره (۴): خلاصه اطلاعات مربوط به فراتحلیل فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی و مشارکت سیاسی

کد	نوع اثر	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
۱	ترکیبی ثابت	۰/۳۸۵	۰/۳۳۰	۰/۳۸۶	۲۲/۶۷۱	۰/۰۰۰
۲	ترکیبی تصادفی	۰/۴۲۴	۰/۲۴۴	۰/۵۷۵	۴/۳۶۹	۰/۰۰۰

فرض همگنی پژوهش‌های مورد بررسی در مورد فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی و مشارکت سیاسی:

برای تشخیص ناهمگونی از آزمون Q استفاده می‌شود. مقدار بالای Q و مقدار پایین P-Value حاکی از ناهمگونی پژوهش‌های وارد شده به فراتحلیل می‌باشد. با توجه به نتایج حاصل از آزمون باید گفت ($Q = 97/054$, $P < 0.01$)، فرض همگنی میان پژوهش‌ها تأیید نمی‌شود. به بیان دیگر معنادار بودن شاخص Q نشان دهنده وجود ناهمگونی در اندازه اثر پژوهش‌های وارد شده به فراتحلیل می‌باشد. یکی دیگر از شاخص‌هایی که برای تشخیص ناهمگونی بکار می‌رود شاخص I^2 می‌باشد. آزمون I^2 عبارت است از نسبت تغییراتی که به علت ناهمگونی ایجاد شده است نه به علت شانس و بالا بودن مقدار I^2 دال بر وجود ناهمگونی است. به طور کلی مقادیر I^2 اگر برابر ۲۵٪، ۵۰٪ و ۷۵٪ باشد به ترتیب به عنوان ناهمگونی پایین، متوسط و بالا تفسیر می‌شود. بنابراین اندازه ناهمگونی در پژوهش حاضر بالا تفسیر می‌شود. به همین دلیل نتایج حاصل از ضریب مجذور I^2 مؤید این مطلب است که حدود ۹۷ درصد از تغییرات کل

مطالعات به ناهمگنی آن‌ها مربوط است، بنابراین تلفیق آن‌ها با مدل آثار ثابت موجه نیست زیرا بیش از ۹۷ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن‌ها مربوط می‌شود پس بنابراین باید از مدل اثرات ترکیبی تصادفی استفاده نمود.

جدول (۵): نتایج حاصل از آزمون Q

شاخص آماری	مقدار آزمون Q	درجه آزادی Df	سطح معناداری P-Value	I-Squared (I^2)
نتایج	۱۶۹/۷۴۵	۵	۰/۰۰۰	۹۷/۰۵۴

داده های جدول شماره (۶) نشان می‌دهد که میانگین اثر فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی (اثرات ترکیبی تصادفی) بر میزان مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۴۲۴ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی با مشارکت سیاسی تأیید می‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به دست آمده (۰/۴۲۴) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط می‌باشد. پس در مجموع باید گفت فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی در سطح متوسطی می‌تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد.

جدول (۶): نتایج حاصل از اندازه اثر مطالعات فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی با مشارکت سیاسی

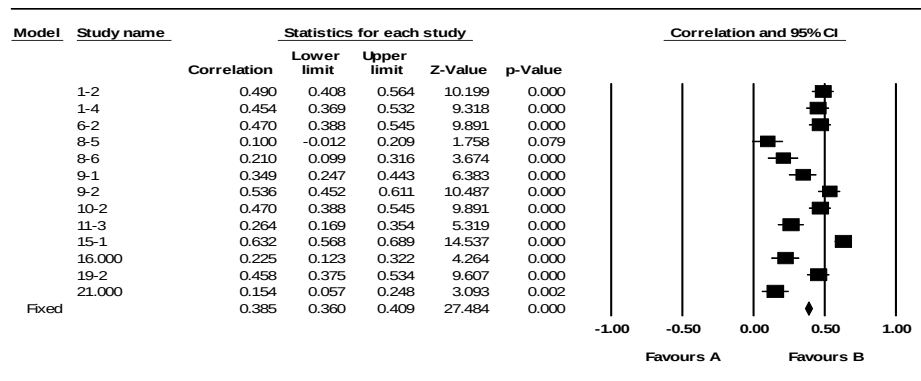
موضوع	تعداد مطالعات	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی با مشارکت سیاسی	۶	۰/۴۲۴	۰/۲۴۴	۰/۵۷۵	۴/۳۶۹	۰/۰۰۰

فرضیه دوم: در تمامی تحقیقات بررسی شده عضویت در انجمن‌ها با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

H0: در تمامی تحقیقات بررسی شده عضویت در انجمن‌ها با مشارکت سیاسی رابطه ندارد.

H1: در تمامی تحقیقات بررسی شده عضویت در انجمن‌ها بر مشارکت سیاسی رابطه دارد.

شکل زیر نمودار فرست پلات (جنگل) را نشان می‌دهد. در نمودار فورست پلات تحقیق‌ها توسط نمادهایی نشان داده می‌شوند که موقعیت آن‌ها با وزن تحقیق در تحلیل‌ها (مدل با اثرات ثابت و تصادفی) متناسب است.

شکل (۲) نمودار فورست پلات (جنگل)

در شکل شماره (۲) اندازه اثر تفکیکی پژوهش‌های انتخاب‌شده برای فراتحلیل مشخص گردید. بر اساس جدول (۳) در همه ۱۳ پژوهش مورد بررسی در رابطه میان عضویت در انجمن‌ها و مشارکت سیاسی با اطمینان ۹۹ درصد معنادار بوده، و بزرگترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۱۵-۱، پژوهش شیخ ذکریایی و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی زنان شهرستان سنندج

در سال ۱۳۹۴، و کوچکترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۵-۸، پژوهش محمدی (۱۳۸۷) با عنوان بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی مرتبط با مشارکت سیاسی جوانان و میانسالان؛ مطالعه موردی شهرستان نورآباد ممسنی می باشد. همچنین در جدول شماره (۷) اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی مشخص گردید. هر دو اثر تصادفی و ثابت در سطح ۹۹ درصد معنادار می باشند.

جدول شماره (۷): خلاصه اطلاعات مربوط به فرا تحلیل عضویت در انجمن ها و مشارکت سیاسی بر روی پژوهش های نمونه

کد	نوع اثر	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
۱	ترکیبی ثابت	۰/۳۸۵	۰/۳۶۰	۰/۴۰۹	۲۷/۴۸۴	۰/۰۰۰
۲	ترکیبی تصادفی	۰/۳۸۱	۰/۲۸۸	۰/۴۶۷	۷/۴۸۶	۰/۰۰۰

فرض همگنی پژوهش های مورد بررسی در مورد عضویت در انجمن ها و مشارکت سیاسی:

اندازه ناهمگونی در مورد عضویت در انجمن ها و مشارکت سیاسی بالا تفسیر می شود. به همین دلیل نتایج حاصل از ضریب مجذور I^2 مؤید این مطلب است که حدود ۹۲ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن ها مربوط است، بنابراین تلفیق آن ها با مدل آثار ثابت موجه نیست زیرا بیش از ۹۰ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن ها مربوط می شود. پس بنابراین باید از مدل اثرات ترکیبی تصادفی استفاده نمود.

جدول (۸): نتایج حاصل از آزمون Q

شاخص آماری	مقدار آزمون Q	درجه آزادی Df	سطح معناداری P-Value	I-Squared (I^2)
نتایج	۱۵۸/۰۹۶	۱۲	۰/۰۰۰	۹۲/۴۱۰

داده های جدول شماره (۹) نشان می دهد که میانگین اثر عضویت در انجمن ها (اثرات ترکیبی تصادفی) بر میزان مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۳۸۱ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه عضویت در انجمن ها با مشارکت سیاسی تأیید می شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه ای به دست آمده (۰/۳۸۱) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط می باشد. پس در مجموع باید گفت عضویت در انجمن ها در سطح متوسطی می تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد.

جدول (۹): نتایج حاصل از اندازه اثر مطالعات عضویت در انجمن ها با مشارکت سیاسی

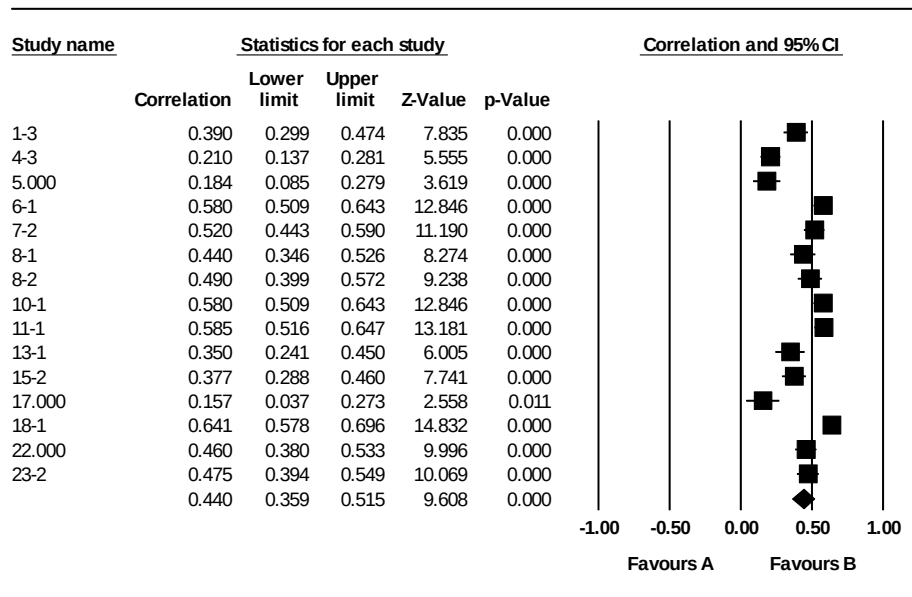
موضوع	تعداد مطالعات	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
عضویت در انجمن ها با مشارکت سیاسی	۱۳	۰/۳۸۱	۰/۲۸۸	۰/۴۶۷	۷/۴۸۶	۰/۰۰۰

فرضیه سوم: در تمامی تحقیقات بررسی شده خانواده سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

H0: در تمامی تحقیقات بررسی شده خانواده سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه ندارد.

H1: در تمامی تحقیقات بررسی شده خانواده سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

شکل زیر نمودار فرست پلات (جنگل) رانشان می دهد. در نمودار فرست پلات تحقیق ها توسط نمادهایی نشان داده می شوند که موقعیت آن ها با وزن تحقیق در تحلیل ها (مدل با اثرات ثابت و تصادفی) متناسب است.

شکل (۳) نمودار فورست پلات (جنگل)

در شکل شماره (۳) اندازه اثر تفکیکی پژوهش‌های انتخاب شده برای فراتحلیل مشخص گردید. بر اساس شکل (۳) در همه ۱۵ پژوهش مورد بررسی در رابطه میان خانواده سیاسی و مشارکت سیاسی با اطمینان ۹۹ درصد ارتباط معنادار بوده، و بزرگترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۱۸-۱، پژوهش احمدی (۱۳۹۲) با عنوان بررسی عوامل اجتماعی موثر در میزان مشارکت سیاسی دانشجویان؛ بررسی موردی: دانشجویان دانشگاه صنعتی شاهرود، و کوچکترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۱۷، پژوهش ادیبی سده و کیهانی (۱۳۸۵) با عنوان عوامل موثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان می‌باشد. همچنین در جدول شماره (۱۰) اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی مشخص گردید. هر دو اثر تصادفی و ثابت در سطح ۹۹ درصد معنادار می‌باشند.

جدول شماره (۱۰): خلاصه اطلاعات مربوط به فرا تحلیل خانواده سیاسی و مشارکت سیاسی بر روی پژوهش‌های نمونه

کد	نوع اثر	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
۱	ترکیبی ثابت	۰/۴۳۶	۰/۴۱۴	۰/۴۵۶	۳۴/۹۷۳	۰/۰۰۰
۲	ترکیبی تصادفی	۰/۴۴۰	۰/۳۵۹	۰/۵۱۵	۹/۶۰۸	۰/۰۰۰

فرض همگنی پژوهش‌های مورد بررسی در مورد خانواده سیاسی و مشارکت سیاسی:

اندازه ناهمگونی در مورد خانواده سیاسی و مشارکت سیاسی بالا تفسیر می‌شود. به همین دلیل نتایج حاصل از ضریب مجذور I^2 مؤید این مطلب است که حدود ۹۲ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن‌ها مربوط است، بنابراین تلفیق آن‌ها با مدل آثار ثابت موجه نیست زیرا بیش از ۹۲ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن‌ها مربوط می‌شود. پس بنابراین باید از مدل اثرات ترکیبی تصادفی استفاده نمود.

جدول (۱۱): نتایج حاصل از آزمون Q

شاخص آماری	مقدار آزمون Q	درجه آزادی Df	سطح معناداری P-Value	I-Squared (I^2)
نتایج	۱۸۸/۵۱۵	۱۴	۰/۰۰۰	۹۲/۵۸۵

داده‌های جدول شماره (۱۲) نشان می‌دهد که میانگین اثر خانواده سیاسی (اثرات ترکیبی تصادفی) بر میزان مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۴۴۰ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه خانواده سیاسی با مشارکت سیاسی تأیید می‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به دست آمده (۰/۴۴۰) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط می‌باشد. پس در مجموع باید گفت خانواده سیاسی در سطح متوسطی می‌تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد.

جدول (۱۲): نتایج حاصل از اندازه اثر مطالعات خانواده سیاسی با مشارکت سیاسی

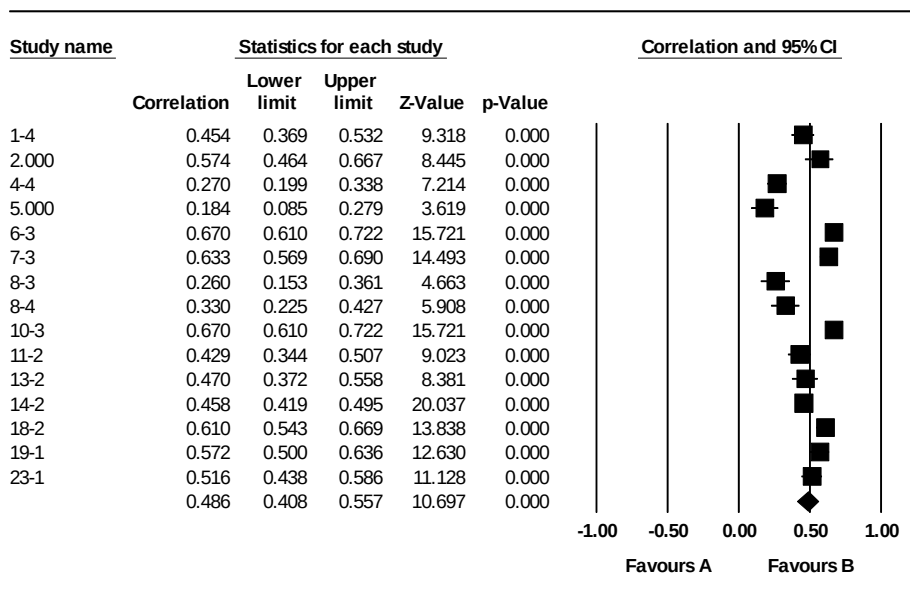
موضوع	تعداد مطالعات	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
خانواده سیاسی با مشارکت سیاسی	۱۵	۰/۴۴۰	۰/۳۵۹	۰/۵۱۵	۹/۶۰۸	۰/۰۰۰

فرضیه چهارم: در تمامی تحقیقات بررسی شده دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

H0: در تمامی تحقیقات بررسی شده دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه ندارد.

H1: در تمامی تحقیقات بررسی شده دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

شکل زیر نمودار فرست پلات (جنگل) رانسان می‌دهد. در نمودار فورست پلات تحقیق‌ها توسط نمادهایی نشان داده می‌شوند که موقعیت آن‌ها با وزن تحقیق در تحلیل‌ها (مدل با اثرات ثابت و تصادفی) متناسب است.

شکل (۴) نمودار فورست پلات (جنگل)

در شکل شماره (۴) اندازه اثر تفکیکی پژوهش‌های انتخاب شده برای فراتحلیل مشخص گردید. بر اساس شکل (۴) در همه ۱۵ پژوهش مورد بررسی در رابطه میان دوستان سیاسی و مشارکت سیاسی با اطمینان ۹۹ درصد ارتباط معنادار بوده، و بزرگترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۳-۶ و ۱۰-۳، پژوهش‌های فیروزجانیان گلوگاه (۱۳۸۰) با عنوان بررسی تأثیر وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی دانشجویان بر مشارکت سیاسی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان و فیروزجانیان و جهانگیری (۱۳۸۷) با عنوان تحلیل جامعه‌شناختی مشارکت سیاسی دانشجویان، نمونه مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تهران و کوچکترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۵، پژوهش رضایی امینلویی (۱۳۸۸) با عنوان بررسی هویت‌های جمعی با نگرش به مشارکت سیاسی در شهر نقره می‌باشد. همچنین در جدول شماره (۱۳) اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی مشخص گردید. هر دو اثر تصادفی و ثابت در سطح ۹۹ درصد معنادار می‌باشند.

جدول شماره (۱۳): خلاصه اطلاعات مربوط به فراتحلیل دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی بر روی پژوهش های نمونه

کد	نوع اثر	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
۱	ترکیبی ثابت	۰/۴۷۴	۰/۴۵۵	۰/۴۹۲	۴۲/۳۲۴	۰/۰۰۰
۲	ترکیبی تصادفی	۰/۴۸۶	۰/۴۰۸	۰/۵۵۷	۱۰/۶۹۷	۰/۰۰۰

فرض همگنی پژوهش های مورد بررسی در مورد دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی:

اندازه ناهمگونی در مورد دوستان سیاسی و مشارکت سیاسی بالا تفسیر می شود. به همین دلیل نتایج حاصل از ضریب مجذور I^2 مؤید این مطلب است که حدود ۹۳ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن ها مربوط است، بنابراین تلفیق آن ها با مدل آثار ثابت موجه نیست زیرا بیش از ۹۳ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن ها مربوط می شود. پس بنابراین باید از مدل اثرات ترکیبی تصادفی استفاده نمود.

جدول (۱۴): نتایج حاصل از آزمون Q

شاخص آماری	مقدار آزمون Q	درجه آزادی Df	سطح معناداری P-Value	I-Squared (I^2)
نتایج	۲۲۰/۹۴۶	۱۴	۰/۰۰۰	۹۳/۶۶۴

داده های جدول شماره (۱۵) نشان می دهد که میانگین اثر دوستان سیاسی (اثرات ترکیبی تصادفی) بر میزان مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۴۸۶ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی تأیید می شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه ای به دست آمده (۰/۴۸۶) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط می باشد. پس در مجموع باید گفت دوستان سیاسی در سطح متوسطی می تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد.

جدول (۱۵): نتایج حاصل از اندازه اثر مطالعات دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی

موضوع	تعداد مطالعات	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی	۱۵	۰/۴۸۶	۰/۴۰۸	۰/۵۵۷	۱۰/۶۹۷	۰/۰۰۰

فرضیه پنجم: در تمامی تحقیقات بررسی شده جامعه پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

H0: در تمامی تحقیقات بررسی شده جامعه پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه ندارد.

H1: در تمامی تحقیقات بررسی شده جامعه پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی رابطه دارد.

شکل زیر نمودار فرست پلات (جنگل) رانشان می دهد. در نمودار فورست پلات تحقیق ها توسط نمادهایی نشان داده می شوند که موقعیت آن ها با وزن تحقیق در تحلیل ها (مدل با اثرات ثابت و تصادفی) متناسب است.

Studyname	Statistics for each study					Correlation and 95% CI
	Correlation	Lower limit	Upper limit	Z-Value	p-Value	
1-1	0.278	0.181	0.370	5.432	0.000	
1-2	0.490	0.408	0.564	10.199	0.000	
1-3	0.390	0.299	0.474	7.835	0.000	
1-4	0.454	0.369	0.532	9.318	0.000	
2.000	0.574	0.464	0.667	8.445	0.000	
3.000	0.456	0.375	0.530	9.808	0.000	
4-1	0.110	0.035	0.184	2.878	0.004	
4-2	0.110	0.035	0.184	2.878	0.004	
4-3	0.210	0.137	0.281	5.555	0.000	
4-4	0.270	0.199	0.338	7.214	0.000	
5.000	0.184	0.085	0.279	3.619	0.000	
6-1	0.580	0.509	0.643	12.846	0.000	
6-2	0.470	0.388	0.545	9.891	0.000	
6-3	0.670	0.610	0.722	15.721	0.000	
7-1	0.567	0.495	0.632	12.487	0.000	
7-2	0.520	0.443	0.590	11.190	0.000	
7-3	0.633	0.569	0.690	14.493	0.000	
8-1	0.440	0.346	0.526	8.274	0.000	
8-2	0.490	0.399	0.572	9.238	0.000	
8-3	0.260	0.153	0.361	4.663	0.000	
8-4	0.330	0.225	0.427	5.908	0.000	
8-5	0.100	-0.012	0.209	1.758	0.079	
8-6	0.210	0.099	0.316	3.674	0.000	
9-1	0.349	0.247	0.443	6.383	0.000	
9-2	0.536	0.452	0.611	10.487	0.000	
10-1	0.580	0.509	0.643	12.846	0.000	
10-2	0.470	0.388	0.545	9.891	0.000	
10-3	0.670	0.610	0.722	15.721	0.000	
11-1	0.585	0.516	0.647	13.181	0.000	
11-2	0.429	0.344	0.507	9.023	0.000	
11-3	0.264	0.169	0.354	5.319	0.000	
11-4	0.460	0.378	0.535	9.783	0.000	
12.000	0.770	0.710	0.819	15.030	0.000	
13-1	0.350	0.241	0.450	6.005	0.000	
13-2	0.470	0.372	0.558	8.381	0.000	
14-1	0.357	0.314	0.398	15.123	0.000	
14-2	0.458	0.419	0.495	20.037	0.000	
14-3	0.543	0.508	0.576	24.638	0.000	
15-1	0.632	0.568	0.689	14.537	0.000	
15-2	0.377	0.288	0.460	7.741	0.000	
16.000	0.225	0.123	0.322	4.264	0.000	
17.000	0.157	0.037	0.273	2.558	0.011	
18-1	0.641	0.578	0.696	14.832	0.000	
18-2	0.610	0.543	0.669	13.838	0.000	
19-1	0.572	0.500	0.636	12.630	0.000	
19-2	0.458	0.375	0.534	9.607	0.000	
20.000	0.214	0.084	0.337	3.202	0.001	
21.000	0.154	0.057	0.248	3.093	0.002	
22.000	0.460	0.380	0.533	9.996	0.000	
23-1	0.516	0.438	0.586	11.128	0.000	
23-2	0.475	0.394	0.549	10.069	0.000	
23-3	0.296	0.202	0.385	5.948	0.000	

شکل (۵) نمودار فورست پلات (جنگل)

در شکل شماره (۵) اندازه اثر تفکیکی پژوهش‌های انتخاب شده برای فراتحلیل مشخص گردید. بر اساس شکل (۵) در همه ۵۳ پژوهش مورد بررسی در رابطه میان جامعه‌پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی با اطمینان ۹۹ درصد ارتباط معنادار بوده، و بزرگترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره ۱۲، پژوهش مسعودنیا و همکاران (۱۳۹۱) با عنوان بررسی عوامل اجتماعی - روانشناختی موثر بر مشارکت سیاسی استادان دانشگاه مورد مطالعه: دانشگاه اصفهان، و کوچکترین اندازه اثر مربوط به پژوهش شماره (۵-۸)، محمدی (۱۳۸۷) با عنوان

بررسی تطبیقی عوامل اجتماع، اقتصادی و جمعیتی مرتبط با مشارکت سیاسی جوانان و میانسالان: مطالعه موردی شهرستان نورآباد ممسنی می باشد. همچنین در جدول شماره (۱۵) اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی مشخص گردید. هر دو اثر تصادفی و ثابت در سطح ۹۹ درصد معنادار می باشند.

جدول شماره (۱۵): خلاصه اطلاعات مربوط به فرا تحلیل جامعه پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی بر روی پژوهش های نمونه

کد	نوع اثر	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
۱	ترکیبی ثابت	۰/۴۲۹	۰/۴۱۸	۰/۴۳۹	۷۰/۳۶۲	۰/۰۰۰
۲	ترکیبی تصادفی	۰/۴۳۶	۰/۳۹۲	۰/۴۷۹	۱۷/۰۲۷	۰/۰۰۰

فرض همگنی پژوهش های مورد بررسی در مورد جامعه پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی:

اندازه ناهمگونی در مورد جامعه پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی بالا تفسیر می شود. به همین دلیل نتایج حاصل از ضریب مجذور I^2 مؤید این مطلب است که حدود ۸۹ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن ها مربوط است، بنابراین تلفیق آن ها با مدل آثار ثابت موجه نیست زیرا بیش از ۸۹ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آن ها مربوط می شود. پس بنابراین باید از مدل اثرات ترکیبی تصادفی استفاده نمود.

جدول (۱۶) نتایج حاصل از آزمون Q

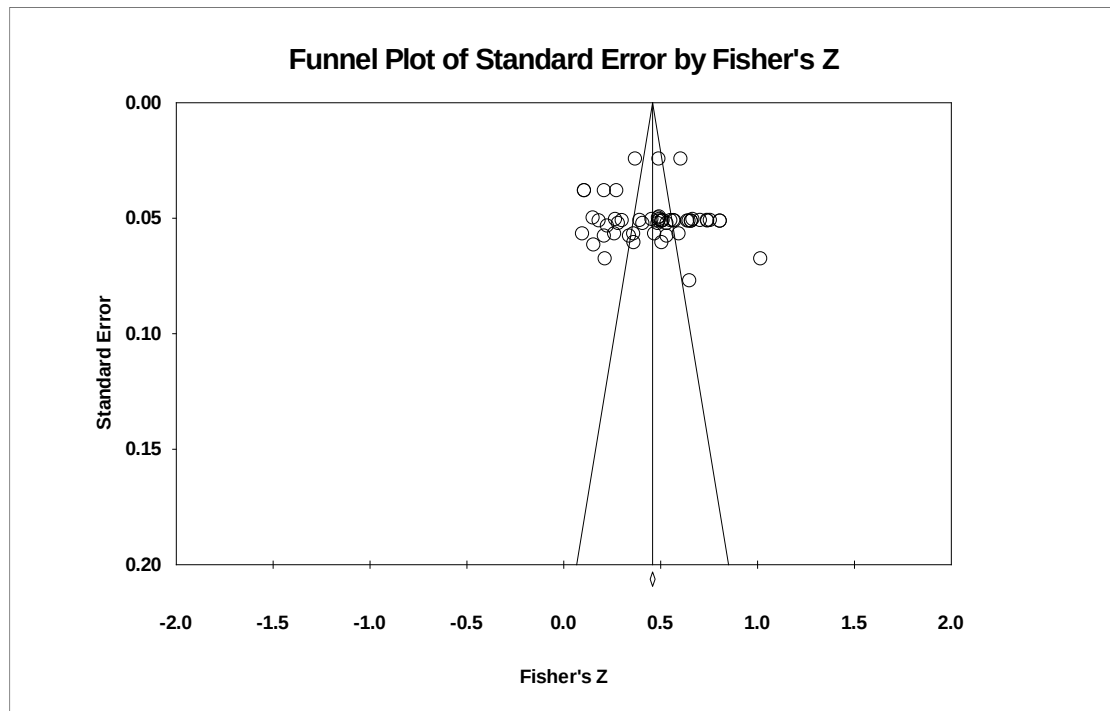
شاخص آماری	مقدار آزمون Q	درجه آزادی Df	سطح معناداری P-Value	I-Squared (I^2)
نتایج	۱۹۳/۱۴۷	۲۰	۰/۰۰۰	۸۹/۶۴۵

سوگیری انتشار:

یکی دیگر از تحلیل هایی که در فراتحلیل انجام می شود، بررسی سوگیری انتشار است. برای اینکه فراتحلیل بتواند یک اندازه اثر ترکیبی عاری از خطا برآورد کند، باید به همه مطالعاتی که درخصوص {جامعه پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی} در داخل کشور انجام گرفته، دسترسی داشته باشد و بتواند آن ها را ارزیابی کند. عدم بررسی تمامی این مطالعات و همچنین بروز برخی دیگر از خطاهای خاص، می تواند منجر به پدید آمدن مسئله ای شود که به آن خطای انتشار می گویند (نیازی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۳). در این جا برای بررسی فرض نبود سوگیری انتشار در فراتحلیل حاضر از ترسیم نمودار کیفی، روش چینش و تکمیل دووال و توفیدی، همبستگی رتبه ای بگ و مزومدر، رگرسیون خطی اگر و N ایمن از خطا استفاده شده است.

نمودار کیفی:

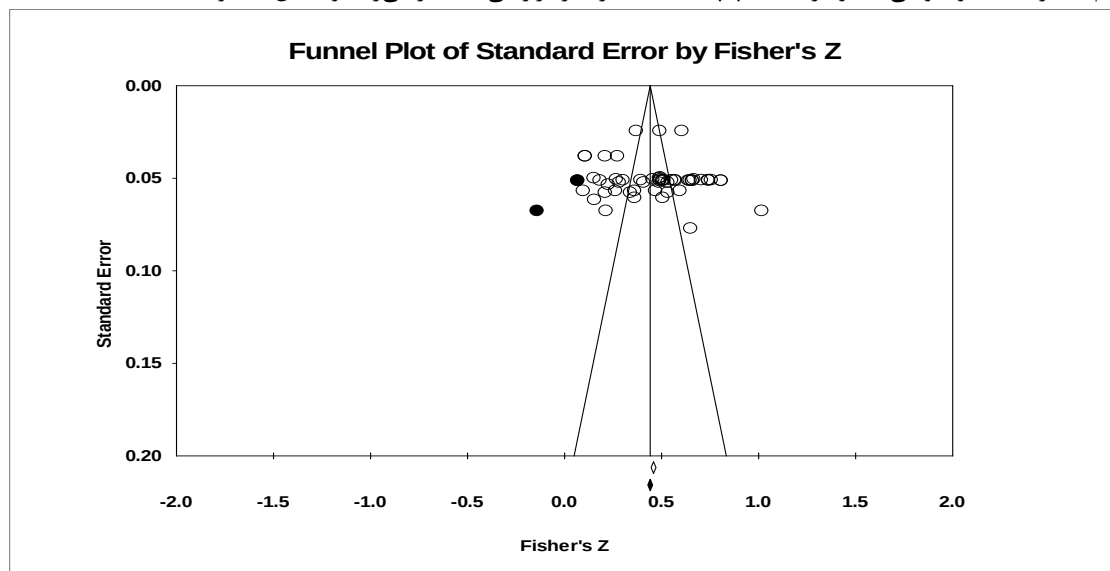
معمول ترین و ساده ترین روش سوگیری انتشار، استفاده از یک نمودار پراکندگی به نام نمودار کیفی است، لایت و پیلر این نمودار را در سال ۱۹۸۴ به عنوان بخشی از فراتحلیل معرفی کردند. نمودار کیفی بر این حقیقت استوار است که وزن آماری مطالعه با افزایش اندازه نمونه آن افزایش می یابد. بنابراین مطالعات با اندازه نمونه کوچک، به صورت گسترده در پایین نمودار پراکنده می شوند و مطالعات با اندازه نمونه بزرگتر در قسمت بالای نمودار و نزدیک به میانگین اثر هستند در نبود هیچ گونه خطایی، نمودار شبیه به یک قیف بر عکس می شود و در صورت وجود خطا نمودار کیفی به صورت غیر متقارن در می آید، بنابراین مطالعاتی که خطای استاندارد پایین دارند و در بالای قیف جمع می شوند، دارای سوگیری انتشار نیستند اما هرچه مطالعات به سمت پایین قیف کشیده می شوند، خطای استاندارد آن ها بالا می رود و سوگیری انتشارشان افزایش می یابد (شجاعی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶). بنابراین با توجه به شکل شماره ۶ (نمودار فائل یا کیفی پژوهش حاضر) از آن جا که متغیرهای مطالعات در بالای نمودار جمع شده است بر عدم وجود سوگیری انتشار دلالت دارد.

شکل ۶: نمودار کیفی پژوهش‌های جامعه‌پذیری سیاسی و مشارکت سیاسی

روش چینش و تکمیل دووال و توثیدی:

چینش و تکمیل براساس ایده‌ای کلیدی که در پس زمینه نمودار کیفی قرار دارد، انجام می‌شود؛ یعنی این ایده که در صورت نبود سوگیری، نمودار حول خلاصه اندازه اثر، حالت متقارن پیدا می‌کند. اگر تعداد مطالعات کوچک در سمت راست نمودار بیش از سمت چپ آن باشد، می‌توان این گون برداشت کرد که چنین مطالعاتی از سمت چپ حذف شده‌اند. رویه چینش و تکمیل، این مطالعات گم‌شده را در نظر می‌گیرد، آن‌ها را به تحلیل‌ها وارد می‌کند و سپس خلاصه اندازه اثر را محاسبه می‌نماید. به طور پیش‌گزیده، این ابزار مطالعات گم‌شده را جست و جو می‌کند و در سمت چپ خلاصه اندازه اثر قرار می‌دهد (قربانی‌زاده و حسن نانگیر، ۱۳۹۳: ۱۳۸-۱۳۷).

شکل ۷: مشاهده تحقیقات متناسب توسط چینش و تکمیل در نمودار کیفی

از لحاظ تفسیری در نمودارهای کیفی، مطالعاتی که خطای استاندارد پایین دارند و در بالای قیف جمع می‌شوند، دارای سوگیری انتشار نیستند؛ اما هرچه مطالعات به سمت پایین قیف کشیده می‌شوند، خطای استاندارد آن‌ها بالا می‌رود و سوگیری انتشارشان بیشتر می‌شود. این حالت بیانگر این واقعیت است که تحقیق‌های کوچکتر (که در پایین نمودار ظاهر می‌شوند) در صورتی از نظر آماری معنی‌دار هستند که اندازه اثر متوسط به بالا داشته باشند (شجاعی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸). همچنین جدول شماره (۱۷) نتایج روش اطلاع و برازش دووال و توثیدی را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۱۷): اصلاح و برازش دوال و توفیدی

مقدار Q	اثرات تصادفی			اثرات ثابت			
	حد بالا	حد پایین	تخمین نقطه ای	حد بالا	حد پایین	تخمین نقطه ای	
تعداد مطالعات مورد نیاز: ۳							
۹۰۵/۶۳۶۷۹	۰/۴۷۸۸۷	۰/۳۹۱۷۳	۰/۴۳۶۳۲	۰/۴۳۹۰۸	۰/۴۱۴۸۲	۰/۴۲۸۷۲	ارزش مشاهدات
۱۰۸۸/۰۱۹۸۱	۰/۴۶۱۶۲	۰/۳۶۸۷۹	۰/۴۱۶۲۹	۰/۴۲۴۹۵	۰/۴۰۴۲۳	۰/۴۱۴۶۴	ارزش تعدیل شده

طبق داده های جدول شماره (۱۷)، این پژوهش و فراتحلیل به منظور کامل شدن نیاز به سه پژوهش دارد. همچنین نتایج نشان می دهد که بر اساس مدل اثرات ثابت، برآورد نقطه ای و فاصله اطمینان برای تحقیقات ترکیب یافته برابر با (۰/۴۱۴۸۲ ، ۰/۴۳۹۰۸) است. با استفاده از رویه چینش و تکمیل، برآورد نقطه ای و فاصله اطمینان منتسب برابر با (۰/۴۲۸۷۲ ، ۰/۴۲۴۹۵/۴۰۴۲۳) شده است. همچنین بر اساس مدل اثرات تصادفی، برآورد نقطه ای و فاصله اطمینان برای تحقیقات ترکیب یافته برابر با (۰/۳۹۱۷۳ ، ۰/۴۷۸۸۷) است. با استفاده از رویه چینش و تکمیل، برآورد نقطه ای و فاصله اطمینان منتسب برابر با (۰/۴۱۶۲۹ ، ۰/۴۶۱۶۲/۳۶۸۷۹) شده است. همان طور که ملاحظه می شود، ارزش مشاهده شده و تعدیل شده در مدل اثرات ثابت و ارزش مشاهده شده و تعدیل شده در مدل اثرات تصادفی، برابر نیست. این نابرابری نشان می دهد که این پژوهش و فراتحلیل به منظور کامل شدن نیاز به سه پژوهش دارد.

همبستگی رتبه ای بگ و مزومدر:

آزمون همبستگی بگ و مزومدر، همبستگی رتبه ای (تاوکندال) بین اندازه اثر استاندارد و واریانس (یا خطای استاندارد) این اثرات را گزارش می کند. ضریب همبستگی تاو، تا حد بسیار زیادی همانند هر نوع همبستگی دیگر تعبیر و تفسیر می شود، که تفسیر این ضریب به این صورت است که در آن مقدار صفر، دال بر نبود رابطه بین اندازه اثر و دقت است و انحراف از صفر از وجود رابطه حکایت می کند. اگر عدم تقارن ناشی از سوگیری انتشار باشد، انتظار این است که در ارتباط با اندازه های اثر بزرگتر، خطای استاندارد بیشتری مشاهده شود. نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی بگ و مزومدر، به منظور بررسی سوگیری انتشار به شرح جدول زیر است:

جدول (۱۸): نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی رتبه ای بگ و مزومدر

سطح معناداری p-value		z- value	مقدار ضریب کندال (tau)	شاخص آماری نتایج
یک دامنه	دو دامنه			
۰/۴۳۶۰۱	۰/۸۷۲۰۳	۱/۶۱۰۸	۰/۰۱۵۲۸	

بر طبق اطلاعات جدول شماره (۱۸)، مقدار تاوکندال برابر با ۰/۰۱۵۲۸ شده است که با توجه به مقدار معناداری یک دامنه (P=0/42601) و دو دامنه (P=0/87203) باید گفت که اگرچه بین اندازه اثر و دقت رابطه وجود دارد اما این رابطه معنادار نیست و فرض مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و عدم سوگیری انتشار تأیید می شود.

رگرسیون خطی اگر:

روش رگرسیون خطی اگر، همانند آزمون همبستگی رتبه ای، سوگیری موجود در نمودار کیفی را بررسی می کند. در حالی که آزمون بگ و مزومدر از رتبه استفاده می کرد، روش اگر، مقدار واقعی اندازه های اثر و دقت آن ها را به کار می گیرد. نتایج حاصل از بررسی روش رگرسیون خطی اگر، برای بررسی سوگیری انتشار به شرح جدول شماره (۱۹) است.

جدول (۱۹): نتایج حاصل از بررسی روش رگرسیون خطی اگر

سطح معناداری p-value		t- value	خطای استاندارد (SE)	برش (B)
دو دامنه	یک دامنه			
۰/۵۳۰۷۸	۰/۲۶۵۳۹	۰/۶۳۱۱۲	۲/۲۰۴۴۱	۱/۳۹۱۲۵

براساس نتایج رگرسیون خطی اگر، فرضیه مبنی بر متقارن بودن و نداشتن سوگیری انتشار تأیید می‌شود. بر اساس نتایج رگرسیون خطی اگر، برش برابر با ۱/۳۹۱۲۵ و فاصله اطمینان ۹۵ درصد برابر با ۰/۶۳۱۱۲ است. از آنجا که مقدار P یک دامنه ۰/۲۶۵۳۹ و دو دامنه ۰/۵۳۰۷۸ است، فرضیه مبنی بر متقارن بودن نمودار کیفی و نداشتن سوگیری انتشار تأیید می‌شود.

۵-۱۰-۱۱ N ایمن از خطا:

آزمون N ایمن از خطا روزنتال تعداد تحقیقات گمشده (با اثر میانگین صفر) را محاسبه می‌کند که لازم است به تحلیل‌ها اضافه شود، تا عدم معنی‌داری آماری اثر کلی به‌دست آید. نتایج حاصل از این روش به شرح جدول زیر است.

جدول (۲۰): نتایج حاصل از بررسی روش N ایمن از خطا

مقدار	شاخص
۶۸/۶۰۴۹۶	مقدار Z برای مطالعات مشاهده شده
۰/۰۰۰	مقدار P برای مطالعات مشاهده شده
۰/۰۵۰۰	آلفا
۲/۰۰۰۰۰	باقیمانده
۱/۹۵۹۹۶	Z برای آلفا
۵۳	تعداد مطالعات مشاهده شده
۴۸۸۴	تعداد مطالعات گمشده که P را به آلفا می‌رساند

با توجه به جدول شماره (۲۰) در می‌یابیم باید ۴۸۸۴ پژوهش دیگر انجام و بررسی شود تا مقدار P دو سوپه ترکیب شده از ۰/۰۵ تجاوز نکند و تنها در این صورت است که در نتایج نهایی محاسبات و تحلیل‌ها خطا رخ می‌دهد. این نتیجه دقت و درستی اطلاعات و نتایج بدست آمده از این پژوهش را نشان می‌دهد.

داده های جدول شماره (۲۱) نشان می‌دهد که میانگین اثر جامعه‌پذیری سیاسی (اثرات ترکیبی تصادفی) بر میزان مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۴۳۶ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی تأیید می‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به‌دست آمده (۰/۴۳۶) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط رو به بالا می‌باشد. پس در مجموع باید گفت جامعه‌پذیری سیاسی در سطح متوسط ولی رو به بالایی می‌تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد.

جدول (۲۱): نتایج حاصل از اندازه اثر مطالعات رابطه جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی

موضوع	تعداد مطالعات	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	z-value	p-value
جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی	۵۳	۰/۴۳۶	۰/۳۹۲	۰/۴۷۹	۱۷/۰۲۷	۰/۰۰۰

۶- نتیجه گیری:

در پژوهش حاضر تلاش شده است که رابطه جامعه‌پذیری سیاسی و ابعاد آن را با مشارکت سیاسی به روشی متفاوت تر و جامع‌تر مورد بررسی قرار گیرد. نتایج فرضیه اول نشان داد که میانگین اثر فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی (اثرات ترکیبی تصادفی) با میزان مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۴۲۴ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی با مشارکت سیاسی تأیید می‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به دست آمده (۰/۴۲۴) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط ولی رو به بالا می‌باشد. پس در مجموع باید گفت فضا (محیط) و بحث (گفتگوی آزادانه) سیاسی در سطح متوسط ولی رو به بالایی می‌تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد. همچنین نتایج فرضیه دوم نشان داده‌است که، میانگین اثر عضویت در انجمن‌ها (اثرات ترکیبی تصادفی) با میزان مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۳۸۱ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه عضویت در انجمن‌ها با مشارکت سیاسی تأیید می‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به دست آمده (۰/۳۸۱) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط می‌باشد. پس در مجموع باید گفت عضویت در انجمن‌ها در سطح متوسط می‌تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد. نتایج فرضیه سوم نشان می‌دهد که، میانگین اثر خانواده سیاسی (اثرات ترکیبی تصادفی) بر مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۴۴۰ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه خانواده سیاسی با مشارکت سیاسی تأیید می‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به دست آمده (۰/۴۴۰) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط ولی رو به بالایی می‌باشد. پس در مجموع باید گفت خانواده سیاسی در سطح متوسط ولی رو به بالایی می‌تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد. نتایج فرضیه چهارم نشان می‌دهد که، میانگین اثر دوستان سیاسی (اثرات ترکیبی تصادفی) با مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۴۸۶ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه دوستان سیاسی با مشارکت سیاسی تأیید می‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به دست آمده (۰/۴۸۶) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط ولی رو به بالایی می‌باشد. پس در مجموع باید گفت دوستان سیاسی در سطح متوسط ولی رو به بالایی می‌تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد. نتایج فرضیه پنجم نشان می‌دهد که، میانگین اثر جامعه‌پذیری سیاسی (اثرات ترکیبی تصادفی) با مشارکت سیاسی در نمونه مورد پژوهش معادل ۰/۴۳۶ هست. چون این اندازه برآورد در محدوده اطمینان است، لذا باید گفت رابطه جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی تأیید می‌شود. لازم به ذکر است برآورد نقطه‌ای به دست آمده (۰/۴۳۶) بر مبنای معیار کوهن، حاکی از اثر در حد متوسط ولی رو به بالایی می‌باشد. پس در مجموع باید گفت جامعه‌پذیری سیاسی در سطح متوسط ولی رو به بالایی می‌تواند با مشارکت سیاسی رابطه داشته باشد. همچنین در فراتحلیل مطالعات جامعه‌پذیری سیاسی با مشارکت سیاسی با توجه به اینکه ویژگی‌های نمونه‌های آماری مطالعات مورد نظر کاملاً تفکیک شده و شفاف نبود، امکان تقسیم مطالعات به زیرگروه‌ها براساس متغیرهای تعدیل‌گر وجود نداشت. بنابراین، محققین در شناسایی متغیرهای تعدیل‌کننده با محدودیت مواجه بودند.

منابع :

- ۱- خوش‌فر، غلامرضا، صدیقه امینیان و شهریانو میرزاخانی (۱۳۹۶) تحلیل مشارکت سیاسی شهروندان؛ مطالعه موردی شهروندان شهر گرگان، فصلنامه مطالعات سیاسی، سال نهم، شماره ۳۶، صص ۱۴۸ - ۱۱۹
- 2- Kribis, Andriej (2013) Political Participation and Non-democratic political culture in Wester Europe, East – Central Europe and post Yugoslav Countreies, Democracy, in Transition, pp 225-251
- 3- Karklins, rasman (2001) political participation in Latvia 1982- 2001, university of ellinois at Chicago brightazapa, University of Latvia, Vol XXXII, No4, pp 334- 346
- ۴- باقری، معصومه، علی حسین حسین‌زاده و حسن شجاعی (۱۳۹۷) بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی بر مشارکت سیاسی زنان در شهر اهواز، دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، شماره ۶، صص ۳۱ - ۱
- ۵- کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳) عوامل موثر در مشارکت سیاسی زنان، نقش اجتماعی شدن سیاسی و عوامل اجتماعی کننده مشارکت سیاسی زنان، مجموعه مقالات دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۱۸۵، صص ۲۳۷ - ۲۱۱
- ۶- آبنیکی، حسن (۱۳۹۶) بررسی مشارکت سیاسی در طبقه متوسط جامعه ایران، دوفصلنامه علمی - پژوهشی «پژوهش سیاست نظری» شماره بیست و یکم، صص ۸۳ - ۵۷
- ۷- هاشمی، سید ضیاء و مجید فولادیان، زینب فاطمی امین (۱۳۸۸) بررسی عوامل اجتماعی و روانی موثر بر مشارکت سیاسی مردم شهر تهران ، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال پنجم، شماره اول ، صص ۲۲۶ - ۱۹۹
- ۸- داد، سی. ایچ، م.گ. اشمیت، رانلد اینگلهارت، کارلز بوا، لوشن پای، رابرت دال، میک مور، سمثول هانتینگتون (۱۳۸۸) مراحل و عوامل و موانع رشد سیاسی، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران، نشر ماهی
- ۹- باقری، معصومه، علی حسین حسین‌زاده و حسن شجاعی (۱۳۹۷) بررسی تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، احساس بی‌قدرتی، وفاق اجتماعی، پیوند اجتماعی) بر مشارکت سیاسی زنان استان خوزستان (مطالعه موردی: شهر اهواز)، فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۶۲ - ۲۹
- ۱۰- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹) جامعه شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران، نشر نی، ویراست چهارم
- ۱۱- فکوهی، ناصر (۱۳۷۹) از فرهنگ تا توسعه، تهران، انتشارات فردوسی
- ۱۲- عبدالله، عبدالمطلب (۱۳۹۶) تأثیر مولفه‌های مذهبی بر رفتار رأی دهی و مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی، فصلنامه علوم سیاسی، سال بیستم، شماره هفتاد و هفتم، صص ۵۴ - ۳۱
- ۱۳- حیدری، آرمان، اسفندیار محمدی و شهلا باقری (۱۳۹۶) بررسی رابطه اعتماد نهادی با گونه‌های مشارکت سیاسی (مورد مطالعه شهروندان بالای ۱۸ سال ساکن شهر شیراز)، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال ششم، شماره بیست و سوم، صص ۱۷۲ - ۱۴۱
- ۱۴- یزدان‌پناه، مسعود، کزال خدری، معصومه فروزانی و مسعود برادران (۱۳۹۷) نقش هویت، کلیشه‌های جنسیتی و خودکارآمدی بر مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۶، شماره ۴، صص ۶۱۹ - ۶۰۳
- ۱۵- علی حسینی ، علی و سید جواد امام جمعه زاده، مهدیه پور رنجبر (۱۳۹۳) بررسی رابطه جامعه پذیری و مشارکت سیاسی زنان، پژوهش نامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ۵، شماره ۱، صص ۱۸۵ - ۱۶۱
- ۱۶- سروش، مریم و مریم حسینی (۱۳۹۲) نوجوانان، جوانان و مشارکت سیاسی؛ بررسی مقایسه‌ای نقش عوامل جامعه پذیری در مشارکت سیاسی جوانان و نوجوانان شیراز، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۱۲۵ - ۹۳
- ۱۷- صفاری بادی، مجتبی (۱۳۹۵) بررسی تأثیر جامعه‌پذیری سیاسی بر مشارکت سیاسی؛ مطالعه موردی افراد بالای ۱۸ سال شهر نطنز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، رشته علوم اجتماعی، گرایش پژوهش علوم اجتماعی
- ۱۸- سبزی پور، حامد (۱۳۸۷) جامعه پذیری سیاسی، رشد علوم اجتماعی، دوره ۱۱، شماره ۴، صص ۴۵ - ۴۳
- ۱۹- مجدی نسب، محمد اسلام (۱۳۹۴) مشارکت سیاسی چگونگی و چرایی، تهران، انتشارات جامعه شناسان، چاپ اول
- ۲۰- شرف الدین، سید حسین (۱۳۸۷) جامعه پذیری سیاسی و تربیت سیاسی، مجله راه تربیت، شماره ۵، صص ۱۷۷-۱۹۸
- ۲۱- بخشایش اردستانی، احمد و محمد مهدی مظاهری (۱۳۸۳) درآمدی بر جامعه شناسی سیاسی، تهران، مرکز انتشارات علمی، چاپ دوم
- ۲۲- عالم، عبدالرحمن (۱۳۸۸) بنیادهای علم سیاست، تهران، نشر نی، چاپ بیستم
- ۲۳- فیروزجائیان، علی اصغر و جهانگیر جهانگیری (۱۳۸۷) تحلیل جامعه شناختی مشارکت سیاسی دانشجویان؛ نمونه مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه تهران، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۱۰۹ - ۸۳

24- Hong, Yahhui and Trisha T. Colin (2017) The Impact Of Political Socialization On People`s Online and Offline Political Participation – Taking The Youth Of Singapor as an Example, Advances in Journalism and Communication, No5, p-p 30-70

- ۲۵- رفیع، حسین (۱۳۸۷) سرمایه اجتماعی و جامعه‌پذیری سیاسی، رشد علوم اجتماعی، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۴۱-۳۶
- ۲۶- پاول، جی بینگهام و گابریل آلموند (۱۳۷۵) جامعه‌پذیری سیاسی و فرهنگ سیاسی، ترجمه علیرضا طیب، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۱۳ و ۱۱۴، صص ۳۱-۲۲
- ۲۷- راش، مایکل (۱۳۹۰) جامعه و سیاست؛ مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، انتشارات سمت، چاپ دهم

28- Ugwa, Oko and Oguud Felicia Mgbo (2010) The Impact Of Political Sociolization on Political Participation a Nigerian View, Continetal Jounal Social Sciences, Vol3, p-p44-49

- ۲۹- صبوری کاشانی، منوچهر (۱۳۸۱) جامعه‌شناسی سیاسی، تهران، نشر سخن، چاپ اول
- ۳۰- لعل‌علیزاده، محمد (۱۳۹۳) جامعه‌شناسی سیاسی، چاپ اول، تهران، نشر دانشگاه پیام نور
- ۳۱- نقیب‌زاده، احمد (۱۳۹۳) سیاست و حکومت در اروپا (انگلستان، فرانسه، آلمان و ایتالیا)، تهران، انتشارات سمت، چاپ دوازدهم
- ۳۲- علوی، پرویز (۱۳۹۳) ارتباطات سیاسی؛ ارتباطات، توسعه و مشارکت سیاسی، تهران، نشر علم نوین، چاپ چهارم
- ۳۳- کردی، حسین (۱۳۸۵) عوامل موثر در نگرش زنان به مشارکت سیاسی در استان گلستان؛ مطالعه موردی شهر گنبد کاووس، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۱، شماره ۲، صص ۱۲۳-۱۱۱
- ۳۴- گلابی، فاطمه و فتنه حاجیلو (۱۳۹۱) تأثیر خانواده بر مشارکت سیاسی زنان، فصلنامه زن و جامعه، دوره ۳، شماره ۱۱، صص ۵۶-۳۱
- ۳۵- مصطفایی دولت‌آباد، حلیمه و مرضیه خارستانی (۱۳۹۳) بررسی تأثیر عوامل اقتصادی-اجتماعی بر میزان تمایل به مشارکت سیاسی جوانان: مورد مطالعه: شهر خرامه، دومین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی (سال: ۱۳۹۳)، I.055_SOCIOCONF02-SOCIOCONF02-Paper/com.civilica.www://http
- ۳۶- جهانگیری، جهانگیر و فرزانه محمدی (۱۳۹۳) مقایسه میزان مشارکت سیاسی جوانان و میانسالان شهرستان نورآباد ممسنی و عوامل اجتماعی موثر بر آن، علوم اجتماعی (فردوسی مشهد)، سال یازدهم، شماره ۱، صص ۲۶-۱
- ۳۷- ابراهیمی، قربانعلی و مجتبی صفاری بادی (۱۳۹۵) نقد و واکاوی پژوهش‌های مشارکت سیاسی با تأکید بر متغیر جامعه‌پذیری سیاسی، دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، صص ۴۰۲۲-۴۰۱۴
- ۳۸- شجاعی، حسن، مهدی شجاعی، سید عبدالهادی دانشی، حسین کمالوند، تورج فرهادی و سارا سخاوت (۱۳۹۸) فراتحلیل رابطه اعتماد اجتماعی و سیاسی با مشارکت سیاسی، مجله مطالعات پژوهشی در علوم انسانی و علوم اجتماعی، شماره ۵۰، صص ۲۵-۱
- ۳۹- قربانی‌زاده، وجه‌الله و سارا بهفر (۱۳۹۲) فراتحلیل پژوهش‌های آمادگی الکترونیک سازمان‌ها در ایران (۱۳۹۲) فصلنامه مطالعات مدیریت فناوری اطلاعات، سال دوم، شماره ۶، صص ۲۲-۱
- ۴۰- شعاع، صدیقه و محسن نیازی (۱۳۹۵) فراتحلیلی بر ارتباط سرمایه فرهنگی و مدیریت بدن، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره نهم، شماره ۱، صص ۸۱-۶۱
- ۴۱- نیازی، محسن، داریوش یعقوبی، ایوب سخایی و سید سعید حسینی‌زاده آرانی (۱۳۹۶) فراتحلیل تأثیر سرمایه اجتماعی بر سلامت روان، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال ششم، شماره بیست‌وپنجم، صص ۱۷۶-۱۴۱
- ۴۲- قربانی‌زاده، وجه‌الله و سید طه حسن نانگیر (۱۳۹۳) راهنمای کاربردی فراتحلیل با نرم افزار CMS2، تهران، انتشارات جامعه‌شناسان

پژوهش‌های استفاده شده برای فراتحلیل:

- ۱- دیان‌نتی‌نیت، جواد (۱۳۸۲) بررسی عوامل اجتماعی موثر بر میزان مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه علوم اجتماعی، گرایش جامعه‌شناسی
- ۲- جعفری، مهرداد (۱۳۷۶) بررسی میزان مشارکت سیاسی دانشجویان و عوامل موثر بر آن؛ فردوسی مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، رشته پژوهش علوم اجتماعی
- ۳- حسن‌زاده، زهرا (۱۳۹۵) تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر میزان مشارکت سیاسی شهروندان شهرستان کاشان و آران و بیدگل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کاشان، پردیس خواهران، گروه علوم اجتماعی، کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی
- ۴- باقر احمد آبادی، محمد رضا (۱۳۷۷) بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی جوانان: مورد مطالعه شهر شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، رشته جامعه‌شناسی

- ۵- رضایی امینلویی، حسین (۱۳۸۸) بررسی رابطه هویت‌های جمعی با نگرش به مشارکت سیاسی در شهر نقدة، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه علوم اجتماعی، رشته پژوهش علوم اجتماعی
- ۶- فیروزجائیان گلوگاه، علی اصغر (۱۳۸۰) بررسی تأثیر وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی دانشجویان بر مشارکت سیاسی آنها؛ مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، رشته جامعه شناسی
- ۷- عینی، بهروز (۱۳۸۶) بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه‌های شهر کرمان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، بخش علوم اجتماعی، رشته جامعه شناسی
- ۸- محمدی، فرزانه (۱۳۸۷) بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی مرتبط با مشارکت سیاسی جوانان و میانسالان؛ مطالعه موردی شهرستان نورآباد ممسنی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، رشته جامعه‌شناسی
- ۹- معتمدزاد، آناهیتا و ابراهیم سپهوند (۱۳۹۲) بررسی جامعه شناختی عوامل موثر بر میزان مشارکت سیاسی؛ مطالعه موردی دبیران متوسطه شهر خرم‌آباد ۱۳۹۲، فصلنامه مطالعات سیاسی، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۹۲ - ۶۳
- ۱۰- فیروزجائیان، علی اصغر و جهانگیر جهانگیری (۱۳۸۷) تحلیل جامعه شناختی مشارکت سیاسی دانشجویان؛ نمونه مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه تهران، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۱۰۹ - ۸۳
- ۱۱- صفاری بادی، مجتبی (۱۳۹۵) بررسی تأثیر جامعه‌پذیری سیاسی بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی افراد بالای ۱۸ سال شهر نطنز)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران - دانشکده علوم اجتماعی
- ۱۲- مسعود نیا، حسین و نجات محمدی، گلمراد مرادی، عاطفه فروغی (۱۳۹۱) بررسی عوامل اجتماعی - روانشناختی موثر بر مشارکت سیاسی استادان دانشگاه مورد مطالعه؛ دانشگاه اصفهان، جامعه شناسی کاربردی، سال بیست و سوم، شماره پیاپی (۴۸)، شماره ۴، صص ۱۲۴ - ۱۰۳
- ۱۳- نیک‌پور قنوتی، لیلا، مهدی معینی و حبیب احمدی (۱۳۹۱) بررسی عوامل اجتماع - اقتصادی مرتبط با مشارکت سیاسی، فصلنامه علمی - پژوهشی جامعه شناسی زنان، سال سوم، شماره ۱، صص ۶۲ - ۳۹
- ۱۴- هاشمی، سید ضیاء و مجید فولادیان، زینب فاطمی امین (۱۳۸۸) بررسی عوامل اجتماعی و روانی موثر بر مشارکت سیاسی مردم شهر تهران، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال پنجم، شماره اول، صص ۲۲۶ - ۱۹۹
- ۱۵- شیخ ذکریایی، وریا، امید محمدی، صلاح‌الدین کریمی و ایوب نافع (۱۳۹۵) بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی زنان شهرستان سمنان، زن در فرهنگ و هنر، دوره ۸، شماره ۴، صص ۵۸۸ - ۵۷۳
- ۱۶- اطهری، حسین و ابوالقاسم شهریاری (۱۳۹۳) بررسی عوامل موثر بر مشارکت سیاسی زنان مطالعه موردی زنان شهر بوشهر، زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۲۸۶ - ۲۶۵
- ۱۷- ادیبی سده، مهدی و مسیح الله کیهانی (۱۳۸۵) عوامل موثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان، فصلنامه علمی - پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال اول، پیش شماره اول، صص ۱۷۶ - ۱۰۱
- ۱۸- احمدی، طاهره (۱۳۹۲) بررسی عوامل اجتماعی موثر در میزان مشارکت سیاسی دانشجویان؛ بررسی موردی: دانشجویان دانشگاه صنعتی شاهرود، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز پیام نور تهران، رشته علوم اجتماعی - جامعه شناسی
- ۱۹- سردارنیا، خلیل الله، سینا امینی‌زاده و مظفر حسن‌وند (۱۳۹۸) تأثیر رسانه‌های جدید با واسطه‌گری متغیرهای اجتماعی بر مشارکت سیاسی دانشجویان؛ مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه شیراز، جامعه شناسی کاربردی، سال سی‌ام، شماره پیاپی (۷۴) شماره دوم، صص ۱۰۰ - ۸۵
- ۲۰- رضادوست، کریم، مرضیه شهریاری و مونا فاضلی‌پور (۱۳۹۷) تحلیل جامعه‌شناختی الگوی رفتار رأی دهی اعضای هیئت علمی (مورد مطالعه: اعضای هیئت علمی دانشگاه های اهواز)، فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)، دوره ۱۳، شماره ۱، صص ۹۰ - ۷۶
- ۲۱- دارابی، مسعود (۱۳۹۴) بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت سیاسی زنان در استان همدان؛ مطالعه موردی: شهر نهاوند، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، سال پنجم، شماره هفدهم، صص ۸۴ - ۵۸
- ۲۲- هاشمی، احمد (۱۳۹۴) بررسی عوامل اجتماعی موثر بر مشارکت سیاسی زنان؛ مطالعه موردی: زنان ۱۸ تا ۳۹ سال شهرستان لامرد، فصلنامه علمی - پژوهشی زن و جامعه، سال ششم، شماره اول، صص ۱۰۲ - ۸۷
- ۲۳- شاعری، فاطمه (۱۳۹۵) بررسی نقش عوامل فرهنگی و اقتصادی موثر بر مشارکت سیاسی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی